

OPOWIEŚCI BROKOWSKIE
PODATKI ZA PANOWANIA ZYGMUNTA II AUGUSTA
CZĘŚĆ I
POBORY Z LAT 1563-1564 W POWIECIE NURSKIM ZIEMI NURSKIEJ

Czytelnicy, którzy zapoznali się z już publikowanymi na tej stronie opracowaniami, wiedzą, że uniwersały poborowe uchwalano w dawnej Rzeczypospolitej tylko w gardłowej militarnej potrzebie. Zanim się jednak zebrano, pogadano, pospieranano i wreszcie doszło do jako takiego konsensusu, to wróg zawojowałby już przynajmniej pół kraju, bo Rzeczypospolita była państwem wprawdzie potężnym, ale władca niekoniecznie bajecznie bogatym. Gdy w grudniu 1509 r. Andrzej Kościelecki otrzymał nominację na podskarbiego wielkiego koronnego, to znalazł w skarbcu sześćdziesiąt jeden złotych, czyli z grubsza 7 gramów złota – wprawdzie lepsze to niż nic, ale o zawrót głowy nie przyprawia¹. Żeby zatem, co pilniejsze wojenne potrzeby opędzić, należało na gwałt pieniądze pożyczać, zastawiać koronne klejnoty i królewskie dobra. Nie inaczej było i w latach 1563 i 1564.

Cała historia zaczęła się w momencie, gdy władającym niewielkim, lecz drapieżnym księstwem na kresach Rusi udało się zrzucić jarzmo tatarskie. Konsekwentnie i nie przebiegając w środkach, powiększali terytorium swego państwa, stawiając sobie za naczelne zadanie, zjednoczenie wszystkich ziem ruskich pod jednym moskiewskim berłem. W roku 1472 Iwan III Srogi poślubił Zofię Paleolog, bratanicę ostatniego cesarza Bizancjum i zarazem ostatnią dziedziczkę bizantyjskiego tronu. Na Kremlu zaprowadzono bizantyjskie obyczaje, a za herb państwa przyjęto dwugłowego orła bizantyjskich cesarzy. Mnich Filoteusz sformułował zaś żywą do dziś koncepcję, iż Moskwa „jest trzecim Rzymem, a czwartego już nie będzie”. Rzecz jasna ambicje imperialne „trzeciego Rzymu” wykraczały daleko poza obszary Rusi, ale Iwan III Srogi zadowolił się chwilowo tytułem „gusudara wsieja Rusi”, czyli pana całej Rusi, a zatem i większości terytorium Litwy.

¹ Paweł Jasienica, *Polska Jagiellonów*, Warszawa 1975, t. 2, s. 85.

Ilustracja 1. Po lewej stronie dwugłowy orzeł Bizancjum z monogramem dynastii Paleologów (gr. *Παλαιολόγος*) na piersi. Po stronie prawej mały państwowy herb Rosji pod rządami Aleksandra III (cesarz Rosji i m.in. król polski w latach 1881-1894), na lewym skrzydle widoczny orzeł Królestwa Polskiego.

Źródła: *Goran tek-en*, CC BY-SA 4.0 <<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>>, via *Wikimedia Commons* oraz *Адольф Шарлемань*, *Public domain*, via *Wikimedia Commons*.

Już od kilku dziesiątek lat trwały walki na pograniczu moskiewsko-litewskim, a kremlowscy władcy starali się zyskać przychylność mających w większości ruskie korzenie litewskich książąt i wielmożów. W ręce moskiewskie wpadały kolejne ważne i bogate miasta – Nowogród, Twer, Riazan. W 1494 r. Iwan III odebrał z rąk litewskich Wiaźmę. Nadzieje na pokój wiązano z małżeństwem Aleksandra Jagiellończyka z Heleną, córką Iwana III i Zofii. Było bowiem chrześcijańskim zwyczajem, że nie wypadało napadać na kraj, którym władała najbliższa rodzina. Była to mrzonka, gdyż nieprzewidywalni, nieograniczeni w swym okrucieństwie Tatarzy odcisnęli na Wielkim Księstwie Moskiewskim niezatarte piętno i było to państwo zupełnie inne od tych leżących na zachodzie kontynentu, też przecież nie grzeszących nazbyt rycerskimi obyczajami. Iwan III nie zaprzestał szarpać Litwy. W roku 1503 zawarto rozejm, a Aleksandrowi przyszło pogodzić się z ogromnymi, sięgającymi 200 tys. km² stratami terytorialnymi Litwy na rzecz Moskwy, co odpowiada ponad 60% powierzchni obecnej Polski. Iwan III nie zamierzał poprzestać na dotychczasowych zdobyczach, ale że zmarł w roku 1505, to zyskano chwilę oddechu na wschodzie. Tylko chwilę, bo już dwa lata później nowa wojna z Moskwą zapoczątkowała panowanie Zygmunta I. Tym razem sprawy nie potoczyły się po myśli Moskali, ale i strona polsko-litewska nie dysponowała siłami wystarczającymi, do rozstrzygnięcia konfliktu na swoją korzyść. Wojnę zakończył zawarty w roku 1508 pokój wieczysty, który potwierdzał ustalenia wcześniejszego rozejmu, z tym, że Moskwa oddała pewne zdobycze, tracąc tym samym dostęp do Dniepru.

Wystarczy pobieżna znajomość historii, aby wiedzieć, że słowo „wieczysty” rzadko oznacza choćby i lat kilkanaście. W sierpniu 1514 r. po długim oblężeniu i wielu bezowocnych szturmach wojskom Wasyla III udało się zdobyć Smoleńsk – miasto i twierdzę, której opanowanie otworzyło wcześniej Litwinom drogę na wschód, a teraz pozwalało Moskalom na ekspansję na zachód. O Smoleńsku pisał w XIX w. generał Klemens Kołaczkowski, „iż kiedy Polacy byli panami onego, nie tylko drżała stolica Moskwy, ale ich i w murach swych oglądała.

Kiedy zaś Moskale posiadli Smoleńsk, byt i całość Litwy, a nawet i całej Polski, chwiać się zaczęły”².

Ilustracja 2. Pojedyunki zagończyków przed bitwą z Moskalami w roku 1514³.

Wojna toczyła się dalej ze zmiennym szczęściem, a obu stronom konfliktu dawały się we znaki i kraje ościenne, stając podług własnego interesu, raz po jednej, a raz po drugiej stronie. Wasyl III zobowiązał się w ramach szukania sojuszników do wsparcia finansowego zakonników z Królewca, tak by mogli wystawić przeciwko Polsce dodatkowe 10 tys. zaciężnej piechoty i 2 tys. jazdy. Albrecht Hohenzolern poczuł się na tyle mocny, iż zażądał zwrotu Pomorza i Warmii, a nawet zadośćuczynienia za pięć dekad „polskiej okupacji”. Tatarzy ponownie rozpoczęli najeżdżać kresy, zadając Polakom dotkliwą klęskę pod Sanokiem. W roku zaś 1521 r. sprzymierzone oddziały starosty czerkaskiego i Tatarów Krymskich rozbiły wojska moskiewskie nad Oką, a następnie podeszły pod mury Kremla.

² Klemens Kołaczkowski, *Wspomnienia jenerała Klemensa Kołaczkowskiego*, Kraków 1898, ks. 1, s. 107.

³ Marcin Bielski, *Kronika wszystkiego świata*, Kraków 1564, księgi ósme, list 411.

Wyczerpanym stronom nie pozostało nic innego, jak szukać porozumienia. Tym razem nie silono się nawet na wzniosłe słowa o pokoju wiecznym. Zawarto rozejm, na zasadzie usankcjonowania wszystkich dotychczasowych zdobyczy i strat wojennych, co dla Litwy oznaczało pogodzenie się ze stratą Smoleńska i ziemi smoleńskiej. Akurat w tym wypadku pojęcie „wieczny” miałyby swoje uzasadnienie, gdyż Smoleńsk zostanie odbity przez Rzeczpospolitą w roku 1611, czyli po 97 latach pozostawania w rękach moskiewskich.

Ilustracja 3. Wasyl III Srogi, miniatura z *Carского tytułarnika*.
Źródło: *dostoinstvo.zolt.ru*.

Jeszcze poważniejsze kłopoty ze wschodnim sąsiadem nadeszły wraz z objęciem stolca książęcego w Moskwie przez Iwana IV, który w pełni zasłużył na przydomek Groźny. W roku 1547 nowy pan na Kremlu koronował się na cara, czyli cesarza Wszechrusi. Po uporaniu się ze sprawami wewnętrznymi i ostatecznym przejęciu Kazania skierował swoje oczy na zachód i tym samym stanęło przed Rzeczpospolitą największe od dekad wyzwanie. Iwan Groźny, podobnie jak każdy drapieżnik, wybrał za swą pierwszą ofiarę kraj najsłabszy, czyli dogorywające nad Bałtykiem państwo Zakonu Kawalerów Mieczowych, obejmujące w przybliżeniu obszar dzisiejszej Łotwy i Estonii. Schyłek tego państwa rozpoczął się po inflanckim Grunwaldzie, bo tak można nazywać stoczoną w 1435 r. bitwę pod Wilkomierzem, w której siły polsko-litewskie zadały kawalerom mieczowym druzgocącą klęskę – na polu bitwy pozostały martwe ciała wielkiego mistrza, większości komturów i braci-rycerzy. Podczas gdy Albrecht Hohenzollern zadecydował w roku 1525 o sekularyzacji swego państwa i złożeniu hołdu Polsce, to kawalerowie mieczowi próbowali utrzymać się przy władzy, lawirując pomiędzy kilku łakomie spoglądającymi na ich terytorium ościennymi potęgami. Najwięcej na podboju Inflant zyskać mógł Iwan Groźny, gdyż jedynym jego portem był Archangielsk, a teraz w zasięgu jego ręki znalazł się Bałtyk. Zaatakował w roku 1554, zmuszając zakonników do zapewnienia moskiewskim kupcom wolnego handlu, płacenia słonej daniny oraz wyrzeczenia się wszelkich związków z Polską i Litwą. Zygmunt August zorganizował w odpowiedzi demonstrację zbrojną, ruszając z kilkudziesięcioletnią armią ku Inflantom. Obyło się bez choćby jednego wystrzału i we wrześniu 1557 r. mistrz krajowy Kawalerów Mieczowych przybył do obozu króla, składając przeprosiny i zawierając pakt obronny z Litwą i Polską.

Na reakcję Iwana Groźnego nie trzeba było czekać długo. Jeszcze w tym samym roku wojska moskiewskie ruszyły ku Inflantom, zdobywając Dorpat (ob. Tartu) i Narwę, miasto leżące u ujścia do Bałtyku rzeki o tej samej nazwie. Fakt ten stanowił ostateczne naruszenie interesów Rzeczypospolitej, Szwecji oraz Danii i zapoczątkował wojny inflanckie. Mistrz krajowy Johann Wilhelm Fürstenberg dostał się za sprawą zdrady do moskiewskiej niewoli i już z niej nie powrócił. Jego następca Gohthard Kettler nie miał żadnych złudzeń, pogodził się z faktem, że państwo zakonne nie ma szans na dalsze trwanie. Pozostawało tylko znaleźć w miarę cywilizowanego protektora. Wybrano drogę sprawdzoną przez Krzyżaków, czyli sekularyzację i oparcie się o Rzeczpospolitą. W sierpniu 1559 r. zawarto w Wilnie układ, na mocy którego Zygmunt August, jako wielki książę litewski, obejmował protektorat nad Inflantami. Moskale kontynuowali jednak natarcie, docierając pod leżącą u ujścia Dźwiny Rygę, a do rozgrywki włączyli się Duńczycy, zajmując strategicznie położoną wyspę Ozylia (ob. Sarema), natomiast ich zaprzysiężeni wrogowie Szwedzi ruszyli na Rewel (ob. Tallinn).

W listopadzie 1561 roku zawarto w Wilnie kolejny układ, na mocy którego Kettler otrzymał w lenno Kurlandię i Semigalię. Pozostałe tereny Inflant stały się wspólną domeną Polski i Litwy, a ich mieszkańcom zagwarantowano wolność wyznania i dotychczasowe prawa. Ryga miała uzyskać status podobny do Gdańska i właśnie w Rydze Kettler złożył hołd lenny. Król Zygmunt August był nieobecny, a hołd przyjął Mikołaj Radziwiłł zwany Czarnym.

Ilustracja 4. Zygmunt August, na rycinie z książki wydrukowanej w 1564 r.⁴

⁴ Marcin Bielski, *Kronika wszystkiego...*, księgi ósme, list 422.

Układ ten był jednak niczym dzielenie skóry na niedźwiedziu, bo w Inflantach wciąż wrzało w niczym w kotle, a miasta i twierdze przechodziły z rąk do rąk. By zyskać nowego sojusznika, wydał Zygmunt August swą siostrę Katarzynę za Jana, księcia Finlandii, przyrodniego brata Eryka XIV, monarchy ze Sztokholmu. Transakcja była wiązana, gdyż Szwecja miała udzielić Zygmuntowi Augustowi pożyczki w wysokości 120 tys. talarów⁵. Jan niezbyt ufał polskolitewskiemu szwagrowi, skoro jako zabezpieczenie pożyczki wziął w zastaw siedem zamków inflanckich położonych na południe od terytorium zajętego przez Szwedów⁶. Ślub odbył się w październiku 1562 r. w Wilnie, ale nadzieje na sojusz ze Szwedami spaliły na panewce. Wykazujący wyraźne objawy schizofrenii Eryk XIV oskarżył brata o spiskowanie z Polakami celem przejścia sztokholmskiego tronu, a następnie osadził Jana Finlandzkiego wraz z Katarzyną na zamku Gripsholm. Katarzyna zachowała się, jak na Jagiellonkę przystało. Oto król szwedzki zezwolił bratowej na powrót ze wszystkim, co przywozła do Polski, ale Katarzyna odmówiła, mówiąc, że „męża w nieszczęściu nie opuści, bo go za męża sobie biorąc, towarzyszem go swojego szczęścia i nieszczęścia wszelakiego wzięła”⁷. W czerwcu 1566 r. Katarzyna urodziła w Gripsholmie syna, któremu nadała imię na cześć brata. Był to przyszły król Polski i wielki książę Litwy Zygmunt III Waza. Za pieluchy dla przyszłego króla służyły Katarzynie kupowane od strażników stare koszule. Po uwięzieniu Jana i swej siostry, polski monarcha sprzymierzył się z Duńczykami, a do nowego sojuszu przyłączyła się Lubeka.

Ilustracja 5. Mapa Inflant z atlasu *Theatrum Orbis Terrarum* Abrahama Orteliusa, 1592 r.

Źródło: Public domain, via Wikimedia Commons.

⁵ Nie znalazłem informacji, o jakie konkretnie talary chodziło, ale zwykle ważyły od 26 do 28 gramów, a że służyły do wielkich transakcji międzynarodowych, to były bite ze srebra wysokiej próby. Za obce talary płacono wówczas w Polsce 33 grosze, podczas gdy złoty dukat polski wart był 45 groszy, [za:] Tadeusz Kałkowski, *Tysiąc lat monety polskiej*, Kraków 1963, s. 81.

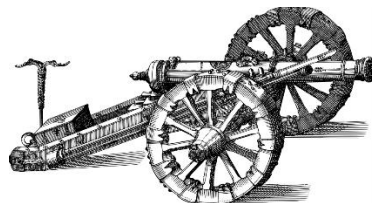
⁶ Stanisław Cynarski, *Zygmunt August*, Wrocław 1988, s. 173.

⁷ Marcin Bielski, *Kronika polska*, Kraków 1597, s. 611.

Do tej pory Zygmunt August wprowadził do akcji ograniczoną ilość wojsk polsko-litewskich, a to przede wszystkim ze względu na charakter wojny w najeżonych twierdzami Inflantach. Właśnie ze względu na jej charakter wojna ta była jednak wyjątkowo kosztowna, a tymczasem dla ogółu szlachty nie była to sprawa, za którą warto umierać, a tym bardziej łożyć podatków. Szlachta miała długą listę mniej i bardziej uzasadnionych pretensji do Zygmunta Augusta. Wciąż nie mogła zapomnieć choćby o skandalu, jakim było zawarcie przez młodego króla sekretnego ślubu z Barbarą Radziwiłłówną. Na sejmie w roku 1548 sprawa koronacji Barbary stanęła na ostrzu noża, a zdesperowany Zygmunt August rozpoczął nawet demonstracyjne przygotowania do wojny domowej, starając się o wsparcie wojskowe ze strony Habsburgów. Żeby zaś zyskać sojuszników wewnątrz kraju, hojnie szafował pieniędzmi i nadaniami królewskimi.

Taka rozrzutność ostatecznie rozeźliła szlachtę, choć przecież już i tak była wzburzona, widząc, jak fatalnie zarządzano królewskimi dobrami, a większość czerpanych z nich dochodów nie łądowała w skarbie królewskim, lecz w skrzyniach możnych. W roku 1507 dzierżawiący pobór cła w Kownie niejaki Ezołowicz już po trzech miesiącach pracy przekonał się, że dochód z poboru ceł przewyższa dziesięciokrotnie wysokość wpłacanej do skarbu dzierżawy. Lojalnie powiadomił o tym fakcie króla i zrezygnował z arendy. Moźni nie mieli jednak żadnych skrupułów i używali przeróżnych kruczków, aby skarbu nie zasilić choćby i złamanym szelągami. Jak pisał Paweł Jasienica: „Fakt ten poucza jednocześnie, czego mogła się spodziewać władza państwowa, jeśli zechciała konsekwentnie popierać ludzi z nizin”⁸. Domagano się lustracji dóbr stołu królewskiego, odebrania bezpodstawnie trzymanyh majątków, zakazania dzierżenia w jednym ręku wielu stanowisk państwowych, ale także egzekucji praw, czyli przestrzegania już istniejących przepisów oraz wprowadzenia reform w sądownictwie, wymiarze podatków i wojsku. Jak widać, były to jeszcze czasy, gdy szlacheckie spory, a nawet i parlamentarne awantury toczono z myślą o dobru państwa. Czasy wynaturzeń, sobiepaństwa i awanturnictwa dla czystego awanturnictwa miały dopiero nadejść.

Wobec nadciągających zewsząd burzowych chmur królowi nie pozostało nic innego, jak zgodzić się przynajmniej częściowo na postulaty ruchu egzekucyjnego. Najbardziej zaś widoczną oznaką bratania się ze średnią i drobną szlachtą była zmiana w upodobaniach modowych polskiego monarchy. Wraz z dworakami porzucił włoskie i hiszpańskie stroje na rzecz charakterystycznej dla drobnej szlachty szarości. Sejm uchwalił egzekucję dóbr królewskich i zdecydował o ich lustracji. Iwan Groźny zgromadził tymczasem ogromne siły. Pewien Wenecjanin, widząc nieprzebrane chmary moskiewskiego wojska, pisał, iż Kreml nie uświadamia sobie swej straszliwej siły⁹. Nad podatkami sejm miał dopiero debatować, gdy w lutym 1653 nadeszła wiadomość o zdobyciu przez Moskwę Połocka. Stanowiło to zimny prysznic dla całego narodu, a Zygmunt August przyjął ponoć te hiobowe wieści ze łzami w oczach. Szybko uchwalono pobór i zakończono obrady.

⁸ Paweł Jasienica, *Polska Jagiellonów*, Warszawa 1975, t. 2, s. 85.

⁹ Stanisław Cynarski, dz. cyt., s. 181.

MONARZA WIZYTA NAD BUGIEM

W opracowaniu poświęconym poborom podatkowym za panowania Stefana Batorego omówiono wizyty władcy w naszym regionie. Zygmunt August gościł u nas szczególnie często, gdyż nad życie w stołecznym Krakowie przedkładał żywot na Litwie. Jak porachował jeden z historyków, od objęcia rządów w Królestwie rezydował w stolicy państwa nie więcej niż trzy lata¹⁰. W roku 1559 opuścił Kraków ostatecznie i powrócił doń dopiero, by spocząć w krypcie pod wawelską katedrą. Sprawy państwowe zmuszały jednak monarchę do częstych podróży do Korony, a trakty najkrótsze wiodły właśnie przez nasz region, czyli ziemię nurską i drohicką. Po pewnym czasie władca znalazł sposób na skrócenie czasu i uciążliwości podróży, a mianowicie zaczął rezydować w Knyszynie, miejscowości położonej na Podlasiu, a zatem do 1569 r. na Litwie, ale tuż nad granicą z Koroną. Było to tym bardziej wygodne, że miejscowość leżała mniej więcej w połowie drogi między Wilnem a Piotrkowem Trybunalskim, głównym miejscem odbywania sejmów. Z Knyszyna było wprawdzie nieco dalej do Krakowa niż do Wilna, ale jak wiadomo, król preferował to ostatnie miasto. Sprawy komunikacyjne uległy dalszej poprawie, gdy po unii lubelskiej roku 1569, na miejsce zwoływania sejmów obrano Warszawę, a to głównie ku wygodzie litewskiej szlachty.

Autor opracowania natknął się w aktach na dokumenty świadczące o wielokrotnym pobycie Zygmunta Augusta w miastach powiatu ostrowskiego i kamienickiego, ale do chwili publikacji nie odnalazł świadectw jego odwiedzin w powiecie nurskim, choć z pewnością takie były i to liczne. W warszawskim Archiwum Głównym Akta Dawnych przechowywane są natomiast trzy dokumenty podpisane w czerwcu 1544 r. w Broku przez Zygmunta Starego. Dwa zostały podpisane przez króla we wtorek 6 czerwca, a dotyczą zwolnienia mieszczan Starej i Nowej Warszawy od wszelkich świadczeń finansowych i dozwolenia im na korzystanie z lasu Zagajnica¹¹. W dokumencie podpisanym także w Broku, ale dwa dni później władca przekazał połowę ceł z ziemi warszawskiej mieszkańcom przyszłej stolicy¹². Oczywiście, należało zbadać, z jakiej to przyczyny król wraz ze swym dworem spędził w Broku co najmniej trzy dni. Wątki dotyczące tamtej podróży monarchy okazują się melodramatyczne i tragiczne zarazem.

W maju 1543 r. miała miejsce uczta weselna Zygmunta Augusta i Elżbiety Habsburżanki. Owoc związku Ferdynanda I Habsburga i Anny Jagiellonki (córkę króla Czech i Węgier Władysława II), dziewczęcia w chwili ślubu ledwie siedemnastoletniego, ponoć od najmłodszych lat przygotowywanego do koronowania na królową Polski. Aura niestety nie dopisała, bo mało, że woda lała się z nieba, to „przypadło tak zimne i niewesołe powietrze, że każdy bał się tego”¹³. Zabobonni ludzie powiadali, że taka pogoda nic dobrego ożenkowi nie wróży i jak się rychło okaże, było w tym dużo racji.

Zygmunt Stary bardzo polubił ładną, sympatyczną, skromną, miłą w obejściu synową, Bona zaś przeciwnie. W Elżbiecie i jej przybyłym z Wiednia otoczeniu widziała przede wszystkim agentów zniechęconych Habsburgów. Zresztą od momentu koronowania Habsburżanki, poczęto nazywać Bonę „starą królową”, co samo w sobie stanowiło wystarczający powód do irytacji. Zygmuntowi I fakt, że także otrzymał przydomek Starego, a to dla odróżnienia od króla

¹⁰ Tamże, s. 69.

¹¹ Księgi grodzkie i ziemskie warszawskie (Acta terrestria et castrensia Varsaviensia), k. 429-430, 583-584, sygn. 1/19/0/1/025, AGAD.

¹² Tamże, k. 342v-343v, sygn. 1/19/0/1/026.

¹³ Aleksander Przeździecki, *Jagiellonki polskie w XVI wieku. Obrazy rodziny i dworu Zygmunta I i Zygmunta Augusta Królów Polskich*, Kraków 1868, t. 1, s. 111.

młodego, jakoś nie przeszkadzał – inna sprawa, że był o dwadzieścia siedem lat starszy od swej małżonki. Mowa jest królu młodym, gdyż zapobiegliwa Bona wystarała się, aby dziewięcioletniego Zygmunta Augusta wynieść w październiku 1529 r. na tron wielkoksiążęcy na Litwie, a w lutym roku następnego koronować na króla Polski. Nie przysporzyło to rzecz jasna Bonie sympatyków pośród szlachty, strzegącej swego prawa do elekcji nowego monarchy.

Ilustracja 6. Po lewej stronie: Jacob Seisenegger, *Elżbieta Habsburżanka w wieku lat czterech*, portret w zbiorach Mauritshuis, Koninklijk Kabinet van Schilderijen (Dom Maurycyego, Królewska Galeria Malarstwa w Hadze). Po stronie prawej: Jan Styfi i Jan Matejko, *Zygmunt II August jako dziecko*, drzeworyt, ok. 1875, Muzeum Narodowe w Krakowie.
Źródła: Mauritshuis mauritshuis.nl oraz Jan Styfi, *Public domain*, via *Wikimedia Commons*.

Między młodą parą nie zaiskrzyło. Habsburżanka była blada, wątła, skrajnie nieśmiała wręcz wystraszona, bezwolna i jak to określił jeden z historyków „ledwie odstawiona od lalek”¹⁴. Jej dziewczęcy urok przywoływał ojcowskie uczucia w starym królu, ale na młodego zupełnie nie działał. Zygmunt August nawykł na Wawelu do obcowania z zupełnie innym typem kobiet, a „przebywając głównie we fraucymerze złożonym z trzynastu pięknych Włoszek, był chyba przedwcześnie wyczulony na ich wdzięki”¹⁵. Główną, bo zapewne nie pierwszą nauczycielką *ars amandi* była dla siedemnastoletniego wówczas Zygmunta Augusta starsza od niego o ponad lat dwadzieścia, piękna, wykształcona, a nade wszystko doświadczona Diana di Cordona. Aby edukacja seksualna przebiegała w komfortowych i intymnych warunkach, Włoszka otrzymała kamienicę przy bramie Floriańskiej¹⁶. Młody król nie gustował zatem w dziewczętach i kobietach wychowanych i zachowujących się zgodnie z obowiązującym wówczas kanonem: „Zacna dziewica powinna siedzieć w domu, nikomu nie być znaną, na zebraniu siedzieć ze spuszczonej oczyma i milczeć”¹⁷. Nie jest to powód do świętego oburzenia. W czasach nieustannych wojen, gdy pokój był dobrem wyjątkowo rzadkim, tron królewski nie był meblem stworzonym dla aniołów.

¹⁴ Jerzy Besala, *Małżeństwa królewskie. Jagiellonowie*, Warszawa 2006, s. 205.

¹⁵ Tamże, s. 202.

¹⁶ Tamże, s. 205.

¹⁷ Jan Ludwik Vives, *O wychowaniu niewiasty chrześcijańskiej*, 1529, [za:] Jerzy Besala, *Zygmunt August i jego żony : studium historyczno-obyczajowe*, Poznań 2015, s. 67.

Młody król ignorował małżonkę, zwłaszcza gdy u Elżbiety ujawniły się ataki epilepsji. Zanosilo się na skandal międzynarodowy. Austriacki dyplomata donosił do Wiednia, że niekiedy upływał ponad miesiąc „bez ściślejszego pożycia Jego K. M. z prawą małżonką Jego”, a młoda królowa „wzgardy i upokorzenia serca doznaje”¹⁸.

Pod pretekstem panującej w Krakowie zarazy, ledwie po trzech miesiącach od wesela Zygmunt August udał się do Wilna, pozostawiając małżonkę na pastwę pandemii. Bona wyposażyła syna w kieszonkowe w postaci 15 tys. dukatów, 40 srebrnych pucharów i wielu złotych łańcuchów¹⁹. Nie narzekał na brak towarzystwa, bo wraz z nim wyruszyła na północ „złota młodzież” magnacka, a ich śladem postępowały nałożnice. Wybuchł skandal grożący nawet konfliktem zbrojnym. Wszyscy zabiegali o rozniecenie w młodym królu małżeńskich uczuć, co ten postanowił wykorzystać jako pretekst do objęcia samodzielnych rządów na Litwie. Nieszczęśliwy, samotny małżonek uważał się bowiem, że „nie mam nawet miejsca, gdzie bym mógł zamieszkać z królową żoną”²⁰.

Ilustracja 7. Zygmunt August w zbroi, portret autorstwa nieznanego artysty, Bayerische Staatsgemäldesammlungen.

Źródło: *Attributed to Lucia Anguissola, Public domain, via Wikimedia Commons.*

¹⁸ Aleksander Przezdziecki, dz. cyt., t. 1, s. 148.

¹⁹ Jerzy Besala, *Małżeństwa królewskie...*, s. 212.

²⁰ Stanisław Cynarski, dz. cyt., s. 37.

W styczniu roku następnego Zygmunt Stary przybył wraz z królową Elżbietą na sejm do Piotrkowa z nadzieją, iż zjawi się tam również król młody, co byłoby okazją do rozmowy i nawrócenia Zygmunta Augusta na drogę małżeńskie cnoty. Do Piotrkowa zjechała także Bona z córkami. Młody król jednak nie przybył. Rozczarowana Elżbieta jeszcze przed zakończeniem obrad wyjechała wraz ze starszą królową i swymi szwagierkami do Warszawy. Młoda królowa zaprzyjaźniła się ponoć nieco z córkami Bony, udzielając im „rad w dziedzinie mody”²¹. Nie pozostało nic innego, jak gotować dwory Zygmunta Starego i Bony do wyjazdu na Litwę. Stary król zamierzał zaspokoić władcze ambicje syna, co miało pomóc w roznieceniu na nowo polsko-litewsko-austriackiego żaru miłości. Z kolei Bona usiłowała nie dopuścić do przekazania władzy na Litwie w ręce Zygmunta Augusta, widząc w tym ograniczenie swych własnych wpływów w Wilnie. Podróż służyła zabezpieczeniu rozlicznych interesów przedsiębiorczej królowej oraz zasileniu jej skrzyń w garście złotych i srebrnych monet otrzymywanych przy okazji rozdawania urzędów, co na Litwie zwano „czołobiciem”²². Wyjazd wciąż odwlekano, a to ze względu na słabość Zygmunta Starego. Ten liczył sobie wówczas lat siedemdziesiąt i siedem, i pomimo że do późnego wieku był tak silny, iż bardziej zasługiwałby na przydomek Mocarny niż Stary, to od pewnego czasu stale zapadał na zdrowiu.

Orszak starego króla wyruszył z Warszawy 28 maja, a pierwszym celem podróży był Brześć, gdzie miał obradować sejm litewski. W ślad za królem wyruszył 7 czerwca orszak starszej królowej. Różnica w datach wynikała zapewne po części z faktu, że uwzględniając stan zdrowia monarchy, zaplanowano dłuższe, niż jednodniowe postoje w poszczególnych miejscowościach. Dodatkowo przemieszczanie się dwóch, a właściwie trzech dworów, bo i Elżbieta miała własny, choć stosunkowo niewielki, było logistycznym wyzwaniem, a ich jednoczesny pobyt w tej samej miejscowości przekraczał możliwości kwaterek i zaopatrzeniowe obdarzonej honorem goszczenia koronowanych głów pomniejszej miejscowości. Nie wiadomo, czy orszaki poruszały się tą samą trasą – być może te starszej i młodej królowej zamiast traktu nadbużańskiego, wybrały drogę do Brześcia przez Sokołów i Drohiczyn.

Najpóźniej 6 czerwca stary król był w Broku, zatem aż do tego momentu podróż przebiegała mniej więcej zgodnie z harmonogramem królewskich podróży. Z pewnością monarcha spędzał czas nad Bugiem w towarzystwie podkanclerza koronnego i ówczesnego biskupa płockiego Samuela Maciejowskiego, tego samego, który podjął decyzję o budowie w Broku, istniejącego do dziś murowanego kościoła. Nowego kościoła brokowskiego wówczas jeszcze nie było, więc jeśli przez Brok przejeżdżały także orszaki królowych, to Elżbieta modliła się o nawrót mężowskich uczuć w drewnianej świątyni na brokowskim Starym Mieście.

Można przyjąć za pewnik, że w orszaku starszej królowej znajdował się dworzanin nieco bliżej związany z Andrzejewem i Nurem. To Maciej Kalecki, wówczas sekretarz Bony, a kilka lat później sekretarz Zygmunta Augusta, stojący na czele działu łacińsko-polskiego w litewskiej kancelarii młodego króla. To jednocześnie interesujący przykład kariery plebejusza, choć nie z zupełnych nizin, bo syna wójta z mazowieckiego Mąkolina. Swoją karierę rozpoczynał na dworze biskupa płockiego Andrzeja Krzyckiego, tego samego, który wystarał się o prawa miejskie dla wioski Wronie, nazwanej na cześć biskupa Andrzejewem. Biskup Krzycki przyjął Kaleckiego do własnego herbu. Rozpowszechnioną wówczas formą gratyfikacji było przyznawanie urzędnikom prawa do dochodów z różnych kościelnych synekur. Kalecki

²¹ Jerzy Besala, *Zygmunt August i jego żony...*, s. 154.

²² Tamże.

otrzymał wiele dochodowych prebend, a pośród nich także nurską i to właśnie około roku 1544²³. Prebenda nie była związana z obowiązkiem świadczenia posług duszpasterskich, zatem możliwe, że Kalecki nie widział Nura na oczy, ale latem tamtego roku mógł skorzystać z okazji, by obejrzeć swe kolejne źródło przychodów. Co mogła robić w Broku stanowiąca gejer nie zawsze pozytywnej energii Bona? Pośród jej rozlicznych pasji szczególną rolę odgrywała gospodarka i ekonomia. Jest zatem możliwe, że wraz z brokowskim podstarościm objechała biskupie włości. Podstarości nie miał się czego wstydzić, dobra utrzymywano bowiem we wzorowym porządku. Jak można wywnioskować z zamieszczonych w dalszej części opracowania rejestrów, w folwarkach i wioskach pracowały młyny, folusze, browary, gorzelnie, karczmy, nie brakło tam rzemieślników. Działo się to z pewną szkodą dla mieszczan brokowskich, gdyż szlachty było wokół jak na lekarstwo, a włościanie znajdowali to, czego potrzebowali w wioskach. To zapewne było m.in. przyczyną, dla której w porównaniu z Andrzejewem i Nurem w Broku warzono znacznie mniej piwa i mniej palono gorzałki.

Okolice, gdzie przeważała szlachta szaraczkowa były znacznie gorzej zagospodarowane, a to głównie z powodu rozdrobnieniu i braku funduszy na inwestycje, a dogadać się i zrobić coś wspólnie w wiecznie skłóconym i przesiadującym w sądach szlacheckim świątku nie było łatwo. Biskupi nie wstydzili się schylić po każdego szeląga. Do symbolu takiego podejścia urasta leżąca na wschodnim krańcu dóbr biskupich wieś Ostrożne. Jak wynika z rejestrów była to istna wioska grzechu, gdzie zapewne ku uciesze sąsiadującej, drobnoszlacheckiej klienteli urządzono aż osiem karczm! Tylko nieco mniej rozrywkowa była biskupia Ruskołęka, gdzie od swawoli huczało karczm pięć. Bona pewnie oglądała wszystko z zainteresowaniem, choć wiele się nie nauczyła, bo sama gospodarowała w sposób tak doskonały, że gdyby zechciała brać z niej przykład, choćby i połowa królewskich starostów, to może Rzeczpospolita nie stałaby się krajem mlekiem i miodem płynącym, ale przynajmniej skarb przestałby straszyć pustkami. Każdy przekazany w jej ręce lub zakupiony, nawet i najbardziej zaniedbany majątek przekształcała w maszynkę do robienia pieniędzy. Miała wielki dar do doboru właściwych zarządców majątków, czyli ówczesnych menadżerów, a później wszystkiego doglądała i wciąż liczyła, liczyła – ponoć chciała mieć policzone nawet ryby w stawach.

To, że dla Bony był to także rodzaj gospodarskiej podróży sugeruje fakt, iż Elżbiecie należała się zapisana na dobrach królewskich oprawa. Starsza królowa zamierzała zrzec się swej własnej, otrzymanej w 1518 r. oprawy na rzecz synowej, a w zamian objąć w posesję Mazowsze²⁴. Decyzja zapadła na sejmie w marcu 1545 r., a Bonie przypadły m.in. starostwa grodowe: kamienieckie (kamieńczykowskie), liwskie, łomżyńskie, nurskie i różańskie.

Nie wiadomo, czy pobyt króla w Broku trwał dłużej niż trzy dni. Jest to całkiem możliwe, gdyż schorowany monarcha potrzebował dłuższych przerw w podróży, a urokliwy, należący do biskupa płockiego, a królewskiego podkanclerza Brok, zdawał się ku temu miejscem idealnym. Zapewne i w kolejnych miejscowościach, a pośród nich z pewnością Nurze, Drohiczyne i Mielniku orszak zatrzymywał się na dłużej, skoro Zygmunt Stary wjechał do Brześcia dopiero 18 lipca. W Brześciu znalazły się wówczas także obie królowe.

Zygmunt August przybył do Brześcia 23 lipca. Przy udziale m.in. bp. Samuela Maciejowskiego opracowano akt, mocą którego Zygmunt Stary przekazywał Litwę synowi z zachowaniem dla

²³ Józef Maroszek, *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta*, Białystok 2000. s. 463.

²⁴ Anna Sucheni-Grabowska, *Odbudowa domeny królewskiej w Polsce 1504-1548*, Warszawa 2007, s. 180.

siebie władzy zwierzchniej. Ukontentowany młody król zabrał swą małżonkę do Wilna, skąd donoszono, iż żyją w wielkiej miłości i przyjaźni, szczęśliwie, „pięknie i nieskazitelnie”²⁵.

Dzięki samodzielnym rządom Zygmunt August stał się ponoć odpowiedzialny, wykazywał się pracowitością, dbałością, powagą i choćby z uwagi na kwestie polityczne stwarzał wrażenie, iż troszczy się o żonę. To jednak nie mogło w niczym pomóc ciężko chorej małżonce i zbliżał się nieunikniony koniec jej cierpień. Wielu historyków sądzi, że w przeistoczeniu się młodego króla w kochającego męża, sporą rolę odegrało wyrachowanie, bo tak się złożyło, że 3 kwietnia – jakby w nagrodę za tę przemianę – nadeszło z Wiednia do Krakowa 100 tys. dukatów posagu królowej Elżbiety²⁶. Przeczyłby tym opiniom fakt, że Zygmunt August nie pospieszył do Krakowa zaraz po tym, gdy do Wilna dotarła wiadomość o nadejściu posagu, ale dopiero w początkach czerwca, gdy nastąpiła znaczna poprawa stanu małżonki.

Był to jednak jeden z tych częstych przypadków, gdy na finiszu żywota następuje nagła i pozorna poprawa stanu zdrowia. Królowa Elżbieta odeszła z tego świata 15 czerwca. Przez wielu była uznawana za wręcz świętą. Chodziły też pogłoski, iż została otruta.

Habsburgowie przeżyli tragedię, a zarazem ponieśli wielką finansową stratę. Przekazanie, przeliczenie i potwierdzenie odbioru takiej fortuny trwało bowiem długo, a przedstawiciele cesarza opuścili Kraków dopiero 16 czerwca – nie wiedząc jeszcze o zgonie Elżbiety. Habsburgowie będą jednak walczyć o zwrot posagu²⁷. Zygmunt August zgodzi się krakowskim targiem na zwrot 30 tys. węgierskich dukatów²⁸.

Owdowiały młody król nie opłakiwał nazbyt długo straty, gdyż ukojenie znalazł w ramionach pięknej Barbary z domu Radziwiłł, wdowy po wojewodzie trockim Stanisławie Gasztołdzie. Wojewoda zmarł w grudniu 1542 r., Barbara zaś przyjęła jego śmierć dość obojętnie i wedle kanonika płockiego i krakowskiego Stanisława Górskiego „nie włożyła nawet szat wdowich”²⁹. Wkrótce opuściła Gieranoje, posiadłość Gasztołdów, by udać się do Wilna, gdzie miała prowadzić życie swobodne i rozrywkowe. Czy to za przyczyną wydarzeń prawdziwych, czy też za sprawą ludzi Radziwiłłom nieprzychylnych szybko zyskała fatalną sławę. Wspomniany kanonik Górski zajął się rachowaniem jej kochanków i doliczył się ich trzydziestu ośmiu, i to z różnych sfer społecznych. Biskup krakowski i podkanclerzy koronny Piotr Tomicki tytułował Barbarę „wiborną kurwą”³⁰, a nie szczędził jej i jeszcze mniej wyszukanych epitetów. Na jesieni 1543 r., po około roku szalonych zabaw Barbara ugodziła strzałą Amora, Zygmunta Augusta.

²⁵ Aleksander Przeździecki, dz. cyt., t. 1, s. 158.

²⁶ Jerzy Besala, *Małżeństwa królewskie...*, s. 217.

²⁷ Tamże, s. 219.

²⁸ Polska nie miała własnych kopalń złota, więc złote polskie dukaty zwane czerwonymi złotymi bito w małych seriach. Złotami złota dysponowały natomiast Węgry, bito zatem na tyle dużo dukatów węgierskich, że większe transakcje rozliczano często właśnie w tej walucie. Dopiero po otrzymaniu złotego posagu Elżbiety wybito większą liczbę, bo 30 tys. czerwonych złotych. Spore pokłady złota znajdowały się natomiast na Dolnym Śląsku w obecnym pow. Ząbkowickim, wówczas pod władztwem czeskim. W roku 1547 w mennicy w Złotym Stoku wybito ponad 21 tys. dukatów. Później wydobywanie cennego kruszcu systematycznie spadało i w końcu XVI w. mennicę ostatecznie zamknięto, [za:] Tadeusz Kałkowski, dz. cyt., s. 75, 85

²⁹ Jerzy Besala, *Małżeństwa królewskie...*, s. 227.

³⁰ Tamże.

REGESTRY POBOROWE

Pieniądze zebrane z poboru w roku 1563 były kroplą w morzu wojennych potrzeb. W roku następnym już bez specjalnych wahań sejm uchwalił zatem pobór nowy, a naczelnym poborcą w ziemi nurskiej uczyniono Jana Górskiego. Uniwersał ogłaszano we wszystkich wsiach, miasteczkach i miastach z podaniem czasu i miejsca, na które należało znosić daninę.

Podobnie jak w roku poprzednim, kmiecie mieli dawać od każdej włóki po 10 groszy³¹ i drugie tyle z tytułu dziesięciny. Te drugie 10 groszy było formą podatku pobieranego od duchownej dziesięciny, tyle że hierarchowie przystali na ten podatek właśnie pod warunkiem, iż płacić będą włościanie, a później sobie tę kwotę z dziesięciny „wytrąca”, a jeśliby gdzieś dziesięcina pieniężna nie wyniosła dziesięć groszy, „tedy to wszystko co księdzu dawali, mają dać na pobór, swego nic nie przykładając”³².

Duchowieństwo bardzo niechętnie rozstawało się ze swymi dochodami, zatem wybór takiej formy, pozwala przypuszczać, że starano się, aby kmiecie żyli w nieświadomości możliwości „wytrącania”, a jeśli gdzieś na targu czy w karczmie taką świadomość pozyskali, to szybko im wszelkie roszczenia wybijano z głowy. Biskup Andrzej Zebrzydowski zwykł podobno mawiać: „Wierz sobie i w kozła, byleś dziesięcinę płacił”³³.

Kmiecie płacili za wielkich i pomniejszych panów, szlachta zaś drobna, pozbawiona poddanych i osobiście „w polu ryjąca”, też płacić musiała, ale nieco mniej niż kmiecie – „ci po dwanaście groszy, to jest sześć groszy z roli, a sześć ze strony dziesięciny”. Ci zaś, których więcej na jednej roli gospodarowało, składać się mieli solidarnie „jako na którego przyjdzie”³⁴. Drobna szlachta najprawdopodobniej znajdowała sposób, aby swoje 6 groszy z dziesięciny „wytrącić”.

Z regestrów z roku 1563 wynika, że zagrodnicy, czyli ci, którzy posiadali chałupę i ogród, ale gruntu mieli za mało, aby się z niego wyżywić, płacili najczęściej od powierzchni gruntu, który zajmowali. Najwyraźniej nazbyt wiele było ambarasu z rachowaniem nędznych zagonów, więc w uniwersale z roku 1564 postanowiono, że płacić mają od głowy: „zagrodnicy, którzy po ogrodach tylko siedzą, a robią panom swym, płacić mają po dwa grosze [...] ci, którzy ku zagrodom role mają, płacić mają po cztery grosze [...] zagrodnicy, co domki mają i ogrody, a na czynszu bez robót są i jakiegokolwiek obejście mają, po sześć groszy”³⁵.

Płacić mieli także wiejscy komornicy, czyli ludzie kątem, gdzieś u kogoś mieszkający. Jeśli mieli własne bydło to 4, a bez bydła 2 grosze. Komornicy w miastach większych oraz „przekupnie, przekupki, którzy szosu nie płacą, mają płacić po dwanaście groszy”, ale „w miasteczkach podlejszych po siedem groszy, a mają wszędy mieć baczenie na ubóstwo”³⁶.

³¹ Dniówka biegłego w swym fachu najemnego żniwiarza wynosiła 1 grosz. Na dworze wileńskim wyższej klasy specjaliści z tamtejszej ludwisarni (np. puszkarze) zarabiali rocznie 40-45 zł, a do tego miejsce do zamieszkania i sukno na ubrania lub ich ekwiwalent. Żołnierz zaciężny otrzymywał rocznie przeciętnie 20 zł, czyli 600 gr i na tyle samo mógł liczyć zwykły rzemieślnik. Gdy w 1552 r. wysłano z Krakowa mistrzów i robotników do naprawy twierdzy w Braclawiu, to podług umowy ci pierwsi mieli otrzymać 18 groszy strawnego tygodniowo w podróży i 36 groszy przy robocie, a drudzy odpowiednio 10 i 20, [za] W. Kruszyński, Adam Prażmowski, *Rachunki Decyusza wydatków króla Zygmunta Augusta*, „Pamiętnik Warszawski” 1915, T. 2 z czerwca 1915 r., s. 145-155

³² *Prawa, konstytucje y przywileje Krolestwa Polskiego, y Wielkiego Xięstwa Litewskiego y wszystkich prowincyi należących*, vol. 2, Kraków 1733, s. 662.

³³ Paweł Jasienica, *Polska...*, t. 2, s. 126.

³⁴ *Prawa, konstytucje...*, vol. 2, s. 662.

³⁵ Tamże, s. 663.

³⁶ Tamże, s. 665.

Nie przepuszczono także ludziom bez umowy o pracę: „Luźni ludzie, alias hultaje, mężczyźni i niewiasty, którzy się na służbę doroczną nie najmują, każdy ma dać z osoby swej dwanaście groszy”³⁷.

W uniwersale podkreślano, aby mieć szczególne baczenie na osoby, które nie płacą szosu, a zatem nie są posesorami miejskich nieruchomości i mogłyby się z miejsca na miejsce swobodnie przenosić, oby tylko uniknąć podatku. Polecano, aby nie przyjmować do miast i miasteczek takich, co nie mają „kwitów dostatecznych, któremi by dowiedli”, iżby stosowny podatek „indziej zapłacili”³⁸.

Przekupnie i przekupki po wsiach płacili po 6 groszy, rybacy zwani rybitwami po 8, a wiejscy rzemieślnicy z wyjątkiem płacących po 6 groszy rzeźników, po 2 grosze. Rzemieślników określano zazwyczaj łacińskim słowem *artifex*, ale także *faber*. Do *faber* winno być dodane słowo pomocnicze uściślające wykonywaną profesję na przykład: *lignarius* – cieśla; *ferrarius* – kowal; *aerarius* – kotlarz. Na wsi był to zazwyczaj kowal, ale rzadko kiedy zapisano pełną nazwę *faber ferrarius*, ograniczając się do *faber*. Tam, gdzie zapisano tylko *faber*, słowo to domyślnie zapisano w opracowaniu jako kowal, dodając w nawiasie (*faber*) lub w przypadku liczby mnogiej (*fabris*).

Karczmarze dziedziczni płacili 20 groszy, ci zaś co karczmy arendowali, płacili po groszy 12. W roku 1564 znajdujemy w powiecie nurskim nowość, a mianowicie w przypadku karczmy wiejskich, gdzie i piwo warzono, pobierano po 30 groszy od karczmy dziedzicznej. Prawdopodobnie był to ekwiwalent podatku czopowego, gdyż uznano za nazbyt kłopotliwie pilnowanie, ile kto piwa w wiejskim browarku uwarzył. Od służących do palenia gorzałki kotłów brano po wsiach groszy 12, w miastach zaś 24. Szynkujący gorzałkę musieli uszczuplić swe dochody o 6 groszy. Podatku od karczmy nie pobierano w miastach, uznając najwidoczniej, że tak wytwórcę piwa, jak i sprzedawcę wystarczająco obciąża czopowe.

Od kół młyńskich płacono i na wsi, i w miastach po 24 grosze, a jeśli młyn puszczone w arendę nie dłuższą niż rok, to po groszy 12. Tyle samo płacono od kół tartacznych i folusznych. Więcej musieli płacić mistrzowie rudnicy, bo po 30 groszy od koła, a „towarzysze tychże mistrzów, to jest węglarze, dymarze, kowale, kuźnicy, płukarz każdy po 6 groszy”³⁹.

Miejski podatek od nieruchomości zwany szosem, omówiono w opracowaniu tyczącym podatków za panowania Stefana Batorego⁴⁰. Także teraz szos płacono podług starych kwitów, tyle że w podwójnej wysokości, co nazywano duplą.

Czopowe liczono od beczki albo od waru, wedle przyjętego w danej miejscowości obyczaju, tyle że w podwójnej wielkości. Po registrach widać, że obyczaj nakazywał płacić po 1½ grosza od waru, a dupla wynosiła 3 grosze. Także termin „war” objaśniono przy okazji opracowania tyczącego podatków za panowania Stefana Batorego⁴¹. W Nurze, jednym z najbardziej handlowych nadbużańskich miast trafiała się w karczmach publiczność o bardziej wyrafinowanych kubkach smakowych. Od baryłki miodu syconego płacono po 4 grosze, od beczki zaś piwa gdańskiego, które po sprzedaży zboża w Gdańsku wrzucono na komięę,

³⁷ Tamże, s. 663.

³⁸ Tamże, s. 665.

³⁹ Tamże, s. 664.

⁴⁰ Jerzy Madzelan, [Podatki za panowania Stefana Batorego – część I. Pobór roku 1578 w powiecie nurskim ziemi nurskiej](#), s. 12,

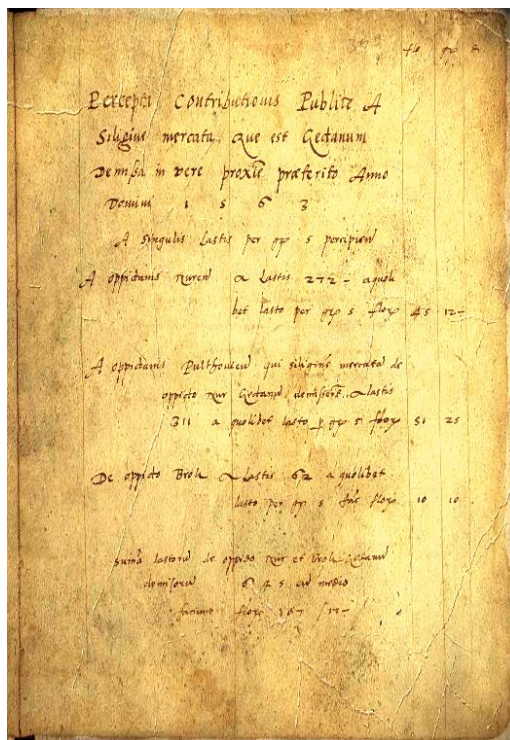
⁴¹ Tamże, s. 13-15.

płacono po 6 groszy. Najwięcej musieli zapłacić amatorzy wina, bo aż 12 groszy i był to zapewne węgryzn, bo „od każdej baryły małamzyi, muszkateli, abo wina włoskiego”, uniwersał nakazywał płacić po 16 groszy⁴².

W uniwersale znajdujemy zapis, iż szyprowie, „ci którzy na przekup zboże skupują i puszczają do Gdańska”⁴³ płacić mają od każdego łasztu⁴⁴ po 5 groszy. Z rejestru daje się wysnuć wniosek, iż zboże z Nura wywozili także kupcy pułtusczy. Liczba łasztów zboża wywiezionego przez szyprow z Broku wygląda przy tych nurskich blade⁴⁵.

Rejestr z roku 1563 wykonano staranniej i bardziej szczegółowo od tego sporządzonego rok później. Szczególnie w okolicach drobnoszlacheckich bliskość, wzajemne przenikanie się wiosek i zaścianków to powód różnic w nazewnictwie tych samych miejscowości występujących w obydwu rejestrach. Jest to także przyczyna odmiennej powierzchni gruntów w tych samych z nazwy wioskach, a dokłada się do tych różnic fakt, że pewne dotąd opuszczone włóki w ciągu roku zasiedlano, lub odwrotnie – te zasiedlone opuszczano.

Niestety, rozczarowane mogą się poczuć osoby, których pasją są eksploracje genealogiczne. Twórcy rejestrów nie pokusili się bowiem o zamieszczenie informacji o mieszkańcach objętych spisem miejscowości.

Ilustracja 8. Podatek od zboża spławionego do Gdańska z Nura i Broku w roku 1563⁴⁶.

⁴² Prawa, konstytucje..., vol. 2, s. 666.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ „Korce były w Polsce bardzo różnej wielkości; tak korzec warszawski był przeszło dwa razy większy od korca gdańskiego. Łaszt jednak był ilością stałą; szło na niego 60 korcy gdańskich. Łaszt pszenicy waży 2550, żyta 2455, jęczmienia 2160, strączkowych 2707 kilogramów. Można więc liczyć przeciętnie łaszt zboża mniej więcej 2½ tony”, [za:] Kutrzeba Stanisław, *Wisła w historii dawnej Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1922, s. 2.

⁴⁵ Więcej o ówczesnych nadbużańskich kupcach i szyprach w opowieści *Kupcy i żeglarze*, na stronie madzelan.cba.pl.

⁴⁶ Rejestry poborowe woj. mazowieckiego 1494-1580, k. 349, sygn. 1/7/0/3/38, Archiwum Główne Akt Dawnych.

POBÓR Z POWIATU NURSKIEGO ZIEMI NURSKIEJ A.D. 1563⁴⁷

Oppidum Nur
[Miasto Nur]

Włók miejskich 42 po 20 gr, co czyni 28 zł.
Włók wójtowskich 5 po 20 gr, co czyni 3 zł 10 gr.
Dupla szosu 24 zł.
Od 18 kupczących solą po 12 gr, co czyni 7 zł 6 gr.
Od 3 bednarzy po 4 gr, co czyni 12 gr.
Od 3 rymarzy po 4 gr, co czyni 12 gr.
Od 5 kowali (*fabris*) po 4 gr, co czyni 20 gr.
Od 39 piekarzy po 4 gr, co czyni 5 zł 6 gr.
Od 8 szewców po 4 gr, co czyni 1 zł 2 gr.
Od 6 kuśnierzy po 4 gr, co czyni 24 gr.
Od 10 garncarzy [*figullis*]⁴⁸ po 4 gr, co czyni 1 zł 10 gr.
Od 1 siodlarza 4 gr
Od 5 cieśli [*carpentarius*]⁴⁹ po 4 gr, co czyni 20 gr.
Od 3 krawców po 4 gr, co czyni 12 gr.
Od 1 sukiennika [ew. postrzygacza sukna] 4 gr.
Od 12 rzeźników po 12 gr, co czyni 4 zł 24 gr.
Od 30 kotłów gorzałczanych po 24 gr, co czyni 24 zł.
Od 10 rybaków po 12 gr, co czyni 4 zł.
Od 27 komorników po 12 gr, co czyni 10 zł 24 gr.
Od 4 kupców po 15 gr, co czyni 2 zł.
Od 2 kramarzy [*krobników*] po 6 gr, co czyni 12 gr.
Od 2 maja do 24 października uwarzono 420 warów piwa, od których należy się po 3 gr czopowego, co czyni 42 zł.
Od 30 baryłek miodu wysyconych od środka miesiąca maja do 24 października po 4 gr., co czyni 4 zł
Od sprzedaży 6 baryłek wina po 12 gr od beczki, co czyni 2 zł 12 gr.
Od sprzedaży 4 beczek piwa gdańskiego, po 6 gr od beczki, co czyni 24 gr.
Od 9 kół młyńskich dziedzicznych pracujących koło miasta na Bugu po 24 gr, co czyni 7 zł 6 gr.
Od 1 koła młyńskiego dziedzicznego, co na Bugu pracuje, a które własność plebana stanowi 24 gr.

W sumie wybrano z Nura 176 zł 28 gr.

⁴⁷ Tamże, k. 321-349v, sygn. 1/7/0/3/38.

⁴⁸ Terminem *figullis* określano także kaflarzy i zdunów.

⁴⁹ Terminem *carpentarius* określano czasami także kołodziejów.

PARAFIA NURSKA

**WŁÓKI SZLACHECKIE OSIADŁE
PO DWADZIEŚCIA GROSZY LICZONE**

Villa Regalis Zaskowo [Wioska królewska Zaskowo]

Włók 38½ po 20 gr, co czyni 25 zł 20 gr.

Od 2 kół wodnych dziedzicznych po 24 gr, co czyni 1 zł 18 gr.

Zebry [Żebry]

Włók 14 po 20 gr, co czyni 9 zł 10 gr.

Drewnowo

Włók 4 po 20 gr, co czyni 2 zł 20 gr.

Strekowo Seroczyno [Strękowo Seroczyn]

Włók 2½ po 20 gr, co czyni 1 zł 20 gr.

Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Obrythe [Obryte]

Włók 2½ po 20 gr, co czyni 1 zł 20 gr.

Od 3 kół wodnych dorocznych po 12 gr, co czyni 1 zł 6 gr.

Włók liczonych po groszy 20 jest w parafii nurskiej 61½, co czyni 41 zł.

**WŁÓKI UPRAWIANE PRZEZ SZLACHTĘ UBOGĄ
[oryg. *PAUPERIS NOBILITATIS*]
PO DWANAŚCIE GROSZY LICZONE**

Zawisthy Zuzalka [Zawisty Zuzalka]

Włók 30 po 12 gr, co czyni 12 zł.

Od 1 młyna wietrznego dorocznego 5 gr.

Boguthi Zuzalka [Boguty Zuzalka]

Włók 21½ po 12 gr, co czyni 8 zł 18 gr.

Od 4 młynów wietrznych dorocznych po 5 gr, co czyni 20 gr.

Boguthi Niemierzyna et Jaszczoltowina⁵⁰
[Boguty Niemierzyna i Jaszczoltowizna]

Włók 2 po 12 gr, co czyni 24 gr.

Trinisz Koniewo [Tryniesz-Kuniewo]

Włók 14 po 12 gr, co czyni 5 zł 18 gr.

Kunino⁵¹ [ob. Kunin-Zamek]

Włók 8 po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.

Boguthi Lieszne [Boguty Leśne]

Włók 10 po 12 gr, co czyni 4 zł.

Od 1 młyna wietrznego dorocznego 5 gr.

Drewnowo Przydanowo

Włók 18½ po 12 gr i jeszcze 4 morgi po 7 denarów [dalej „den.”], co czyni 7 zł 13 gr 10 den.

Thimianka Dembosse [Tymianki-Dębosze]

Włók 6 po 12 gr, co czyni 2 zł 12 gr.

Thimianka Jemiolki et Moderki [Tymianki Jemiolki i Moderki]

Włók 4 po 12 gr, co czyni 1 zł 18 gr.

Thimianka Okunie [Tymianki-Okunie]

Włók 10½ po 12 gr, co czyni 4 zł 6 gr.

Thimianka Jadamy [Tymianki-Adamy]

Włók 12 po 12 gr, co czyni 4 zł 24 gr.

Thimianka Buczie et Jakuszie⁵² [Tymianki-Bucie i Jakusze]

Włók 7½ po 12 gr, co czyni 3 zł.

Thimianka Vachnie [Tymianki-Wachnie]

Włók 4 po 12 gr, co czyni 1 zł 18 gr.

Thimianka Pacholy [Tymianki-Pacholy]

Włók 3 po 12 gr, co czyni 1 zł 6 gr.

Conarze [Konarze]

Włók 12 po 12 gr, co czyni 4 zł 24 gr.

⁵⁰ *Mazowsze w II połowie XVI wieku. Część 2 – komentarz indeksy*, pod red. Władysława Pałuckiego, Warszawa 1973, s. 149.

⁵¹ Tamże, s. 186.

⁵² Tamże, s. 228.

Ołowie [Ołowskie]

Włók 8 po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.
Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Myslibory [Myślibory]

Włók 10 po 12 gr, co czyni 4 zł
Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Godlewo Plewy

Włók 4¼ po 12 gr i jeszcze 1 morga po 7 den., co czyni 1 zł 21 gr 7 den.

Godlewo Gnochy

Włók 2½ po 12 gr i jeszcze 4 morgi po 7 den, co czyni 1 zł 1 gr 10 den.

Thimianka Przeczki⁵³ et Dmochi [Tymianki Przeczki i Dmochy]

Włók 5½ po 12 gr, co czyni 2 zł 6 gr.

Kamienczik [Kamieńczyk]

Włók 16 po 12 gr, co czyni 6 zł 12 gr.

Kamienyczik Rycziorki [Kamieńczyk Ryciorki]

Włók 10 po 12 gr, co czyni 4 zł.

Kamienyczik Magna [Kamieńczyk Wielki]

Włók 15 po 12 gr, co czyni 6 zł.

Choinowo Cziemnałaka [Chojnowo Ciemna Łaka]

Włók 3 po 12 gr, co czyni 1 zł 6 gr.

Gulacze [Gołacze]

Włók 9 po 12 gr, co czyni 3 zł 18 gr.

Śliepowrony [Ślepowrony]

Włók 16½ po 12 gr, co czyni 6 zł 18 gr.

Boguthi Cziethrzewki Warzino [Boguty-Cietrzewki i Boguty-Warzyno]

Włók 8 po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.
Od 1 koła dorocznego wodnego 12 gr.
Od 1 koła dorocznego wietrznego 5 gr.

Boguthi Chrosczielie [Boguty-Chruściele]

Włók 3¼ po 12 gr, co czyni 1 zł 9 gr.

⁵³ Tamże, s. 66.

Strekowo [Strękowo]

Włók 6½ po 12 gr i jeszcze 3 morgi po 7 den., co czyni 2 zł 19 gr 3 den.

Kramkowo Białe

Włók 6 po 12 gr, co czyni 2 zł 12 gr.

Bogutha Stągiewka [Boguty-Stągiewki]

Włók ½ po 12 gr, co czyni 6 gr.

Kramkowo

Włók 11½ po 12 gr, co czyni 4 zł 18 gr.

Murawskie Kossaki

Włók 20 po 12 gr, co czyni 8 zł.
Od 1 koła dorocznego wodnego 12 gr.

Kuthilowo Mediocore [Kutyłowo Średnie]

Włók 10¼ po 12 gr i jeszcze 3 morgi po 7 den., co czyni 4 zł 4 gr 3 den.

Kuthilowo Propinquior [Kutyłowo Blizsze]

Włók 7¼ po 12 gr, co czyni 2 zł 27 gr.
Od 2 młynów wietrznych dorocznych po 5 gr, co czyni 10 gr.

Cholievy Koniewo⁵⁴ [Koniewo-Cholewy]

Włók 7½ po 12 gr, co czyni 3 zł.
Od 1 młyna wietrzego dorocznego 5 gr.

Oltharze [Oltarze]

Włók 20 po 12 gr, co czyni 8 zł.
Od 8 kół dorocznych pracujących na Bugu po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.

Godlewo Magna [Godlewo Wielkie]

Włók 27½ po 12 gr i jeszcze 7 mórg po 7 den., co czyni 11 zł 2½ gr 4 den.

Thimianka Magna [Tymianki Wielkie]

Włók 4½ po 12 gr, co czyni 1 zł 24 gr.

Szthpicze [Stpice]

Włók 7 po 24 gr, co czyni 2 zł 24 gr.

Kuthilowo Magna et Remotior [Kutyłowo Wielkie i Kutyłowo Dalsze]

Włók 17 po 12 gr, co czyni 6 zł 24 gr.

⁵⁴ Tamże, s. 180.

Włók szlachty ubogiej naliczono w parafii nurskiej 426 i jeszcze 7 mórg, co czyni 170 zł 14 gr 13 den.

Kół wodnych dorocznych naliczono 14, co czyni 5 zł 18 gr.

Młynów wietrznych dorocznych naliczono 10, co czyni 1 zł 20 gr.

Od wszystkich włók w parafii nurskiej oraz młynów wszelakich należy się 220 zł 22 gr 3 den.

PARAFIA ZUZELSKA

WŁÓKI OSIADŁE PO DWADZIEŚCIA GROSZY LICZONE

Gąsiorowo

Włók 9 po 20 gr, co czyni 6 zł.

WIOSKI OPATA CZERWIŃSKIEGO

Zuzola [Zuzela]

Włók 9½ po 20 gr, co czyni 6 zł 10 gr.

Od 10 zagrodników po 3 gr, co czyni 1 zł.

Od 3 włók, na których karczmarze siedzą po 20 gr, co czyni 2 zł.

Od 2 włók należących do prepozyta zuzelskiego po 20 gr, co czyni 1 zł 10 gr,

Od 8 zagrodników, co na włókach prepozyta siedzą po 3 gr, co czyni 24 gr.

Od 3 rzemieślników po 2 gr, co czyni 6 gr.

Uwarzono w tej wiosce 40 warów piwa, od których należy się po 2 gr od waru, co czyni 2 zł 20 gr czopowego.

Do tego jeszcze 6 warów na święto św. Marcina, ale mocą starych przywilejów piwo to zwolniono z daniny.

Szmolewo [Smolewo]

Włók 12½ po 20 gr, co czyni 8 zł 10 gr.

Od 4 zagrodników po 3 gr, co czyni 12 gr.

Od 1 szewca 2 gr.

Od 1 przekupnia 6 gr.

Kalenczino [Kałęczyn]

Włók 9½ po 20 gr, co czyni 6 zł 10 gr.

Od 3 szewców po 2 gr, co czyni 6 gr.

Od 1 zagrodnika 3 gr.

Słup [Słup]

Włók 14 po 20 gr, co czyni 9 zł 10 gr.
Od 2 zagrodników po 3 gr, co czyni 6 gr.
Od 1 przekupnia 6 gr.
Od 1 rzemieślnika 2 gr.

Kół wodnych dorocznych pracuje na Bugu w sąsiedztwie Zuzeli 6, co czyni 2 zł 12 gr.
Włók opactwa jest w sumie 59½, co czyni 39 zł 20 gr.
Zagrodników jest w tych wioskach 25, co czyni 2 zł 15 gr.
Rzemieślników jest tam w sumie 8, co czyni 16 gr.
Przekupniów jest 2, co czyni 12 gr.
Czopowe wyniosło 2 zł 20 gr.

W sumie należy się z dóbr opata 45 zł 23 gr.

WŁÓKI UPRAWIANE PRZEZ SZLACHTĘ UBOGĄ PO DWANAŚCIE GROSZY LICZONE

Janczewo, Olsewo [Olszewo], Kuligi

Włók 14½ po 12 gr, co czyni 5 zł 24 gr.

Kunino [Kunin-Zamek]

Włók 2 po 12 gr, co czyni 24 gr.

Grodzisko Gudosze

Włók 10 po 12 gr, co czyni 4 zł.

Godlewo Rysiewo

Włók 4 po 12 gr i jeszcze 1 morga po 7 den., co czyni 1 zł 18 gr 7 den.

Godlewo Mierniki

Włók 9½ po 12 gr i jeszcze 13½ morgi po 7 den., co czyni 3 zł 29 gr 6 den.
Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Godlewo Varsche [Godlewo-Warsze]

Włók 6¾ po 12 gr, co czyni 2 zł 21 gr.

Godlewo Gnochy

Włók 1½ po 12 gr, co czyni 18 gr.

Wygonowo

Włók 2 po 12 gr, co czyni 1 zł 6 gr.

Godlewo Pliewy [Godlewo-Plewy]

Włók 4 po 12 gr, co czyni 1 zł 18 gr.

Szwierze Polazie [Pułazie-Świerże]

Włók 15 po 12 gr, co czyni 6 zł.

Rosthki Mierzeczino [Rostki Mierzęcino]

Włók 20 po 12 gr, co czyni 8 zł.

Rosthki Budzieszewo [Rostki Budziszewo]

Włók 36 po 12 gr, co czyni 14 zł 12 gr.

Od 7 kół wodnych dorocznych po 12 gr, co czyni 2 zł 24 gr.

Uscianek [Uścianek]

Włók 16 po 12 gr, co czyni 6 zł 12 gr.

Zawiszi a Bug [Zawisty Nadbużne]

Włók 28 po 12 gr, co czyni 11 zł 6 gr.

Kethlianka [Kietlanka]

Włók 18 po 12 gr, co czyni 7 zł 6 gr.

Rysiewo Zakrzewo

Włók 18½ po 12 gr, co czyni 7 zł 12 gr.

Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Rysiewo

Włók 4 po 12 gr, co czyni 1 zł 18 gr.

Szglesze Okrągłe [Zglesze Okrągłe]

Włók 13 po 12 gr, co czyni 5 zł 6 gr.

Szulborze, Szglesze [Zglesze], Gumowo

Włók 1½ po 12 gr, co czyni 18 gr.

Szlumy⁵⁵ [być może zaginiona wioska **Sulimowo** lub **Słomy**] **Rysiewo, Zakrzewo**

Włók 9 po 12 gr, co czyni 3 zł 18 gr.

Od 3 kół wodnych dorocznych po 12 gr, co czyni 1 zł 6 gr.

Pethkowo Maior [Pętkowo Większe]

Włók 13 po 12 gr, co czyni 5 zł 6 gr.

⁵⁵ Kartoteka powiatu nurskiego w średniowieczu. Kartoteka Słownika Historyczno-Geograficznego Mazowsza w Średniowieczu, oprac. zespół pod kierunkiem Adama Wolffa, Pracownia Atlasu Historycznego Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk.

Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Pethkowo Minor [Pętkowo Mniejsze]

Włók 10 po 12 gr, co czyni 4 zł.

Pethkowo Vymiary [Pętkowo Wymiary]

Włók 2 po 12 gr, co czyni 24 gr.

Godlewo Maior et Minor [Godlewo Większe (Duże) i Godlewo Mniejsze (Małe)]

Włók 12 po 12 gr, co czyni 4 zł 24 gr.

Godlewo Rysiewo Zakrzewo

Włók 5 po 12 gr, co czyni 2 zł.

Podgórze

Włók 20 po 12 gr, co czyni 8 zł.

Od 3 kół wodnych dorocznych po 12 gr, co czyni 1 zł 6 gr.

Szglieczewo [Zgleczewo]

Włók 13 po 12 gr, co czyni 5 zł 6 gr.

Szulborze

Włók 23 po 12 gr, co czyni 9 zł 6 gr.

Włók uprawianych przez szlachtę ubogą naliczono w parafii zuzelskiej 332½ oraz 7 mórg, co licząc po 12 gr od włóki i po 7 den. od morgi, czyni 133 zł 2½ gr 4 den.

Kół wodnych dorocznych naliczono w tej parafii 26, co czyni 10 zł 12 gr.

W sumie do wybrania z parafii zuzelskiej 189 zł 7 gr 13 den.

PARAFIA CZYŻEWSKA

**WŁÓKI SZLACHECKIE OSIADŁE
PO DWADZIEŚCIA GROSZY LICZONE**

Czizewo Nowawiesz [Czyżew Nowa Wieś]

Włók 7 po 20 gr, co czyni 4 zł 20 gr.

Od 2 kół wodnych dorocznych po 12 gr, co czyni 24 gr.

Od jednego młyna wietrznego dorocznego 5 gr.

Czizewo Parva et Rusz [Czyżew Mały i Czyżew Ruś]

Włók $10\frac{3}{4}$ po 20 gr, co czyni 6 zł 25 gr.
Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.
Od 2 rzeźników po 6 gr, co czyni 12 gr.
Od 2 przekupniów po 6 gr, co czyni 12 gr.

Michałow

Włók $8\frac{1}{2}$ po 20 gr, co czyni 5 zł 20 gr.
Od wszystkich zagrodników, co siedzą w tej wiosce 20 gr.
Od 1 młyna wietrznego dorocznego 5 gr.

Oldaki

Włók $2\frac{3}{4}$ po 20 gr, co czyni 1 zł 25 gr.
Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.
Od 1 karczmy warendę puszczonej 12 gr.

Dmochi et Krzeczkowo [Dmochy i Krzeczkowo]

Włók $1\frac{3}{4}$ po 20 gr, co czyni 1 zł 5 gr.
Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Gosthkowo [Gostkowo]

Włók 8 po 20 gr, co czyni 5 zł 10 gr.

We wsi **Czyżew** są jeszcze 2 karczmy warendę puszczone, co licząc po 12 gr od karczmy, czyni 24 gr.

Włók w wioskach osiadłych parafii czyżewskiej naliczono $39\frac{1}{4}$, co po 20 gr czyni 26 zł 5 gr.
Są tam 3 karczmy warendę puszczone, co czyni 1 zł 6 gr.
Jest tam 2 rzeźników, co czyni 12 gr.
1 przekupień dać ma 6 gr.

W sumie należy się z wiosek szlacheckich osiadłych w parafii czyżewskiej 27 zł 29 gr.

**WŁÓKI UPRAWIANE PRZEZ SZLACHTĘ UBOGĄ
PO DWANAŚCIE GROSZY LICZONE**

Czizewo Parva, Rus, Marki et Załuski [Czyżew Mały, Ruś, Marki i Załuski]

Włók $4\frac{1}{2}$ po 12 gr, co czyni 1 zł 24 gr.

Suszki Parva Czizewo [Czyżew-Sutki i Mały]

Włók 8 po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.

Czizewo [Czyżew]

Włók 18½ po 12 gr, co czyni 7 zł 12 gr.

Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Szienicza [Siennica]

Włók 11 po 12 gr, co czyni 4 zł 12 gr.

Godlewo Szienicza [Godlewo Siennica]

Włók 8 po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.

Szienicza Swiechy [Siennica-Święchy]

Włók 6½ po 12 gr, co czyni 2 zł 18 gr.

Piotrasze et Krassowo [Pietrasze i Kraszewo]

Włók 1 za 12 gr i jeszcze 4 morgi po 7 den, co czyni 13 gr 10 den.

Szienicza Dmochi [Siennica Dmochy]

Włók 2 po 12 gr, co czyni 24 gr.

Szienicza Dąbrowa Michalki [Siennica Dąbrowa Michalki]

Włók 3½ po 12 gr, co czyni 1 zł 12 gr.

Szienicza Pliuchny⁵⁶ [Siennica Pluchny]

Włók 4 po 12 gr, co czyni 1 zł 18 gr.

Szienicza Klawietha⁵⁷ [Siennica Klawięta (Klawy)]

Włók 3 po 12 gr, co czyni 1 zł 6 gr.

Szienicza Daczbogi⁵⁸ [Siennica Daćbogi]

Włók 7 po 12 gr, co czyni 2 zł 24 gr.

Od 1 młyna wietrznego dorocznego 5 gr.

Kempiste Magna Brok et Borowe [Kępiście Wielki Brok i Kępiście Borowe]

Włók 11¼ po 12 gr, co czyni 4 zł 15 gr.

Krzczkowo Dmochi, Czizewo [Krzczkowo Dmochy, Czyżew]

Włók 30 po 12 gr, co czyni 12 zł.

Od 1 młyna wietrznego dorocznego 12 gr.

⁵⁶ *Mazowsze w II połowie XVI wieku. Część 2...*, s. 216.

⁵⁷ Piotr Złotkowski, *Nazwy miejscowe dawnego powiatu nurskiego na Mazowszu*, „Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie” 2017, z. 6, s. 102.

⁵⁸ *Mazowsze w II połowie XVI wieku. Część 2...*, s. 216.

Murawskie et Zielony Grąd

Włók 7 po 12 gr, co czyni 2 zł 24 gr.

Zabielie [Zabiele]

Włók 8 po 12 gr, co czy 3 zł 6 gr.

Brolino [Brulino]

Włók 14 ½ po 12 gr, co czyni 5 zł 24 gr.

Paszewo⁵⁹ [Pęszewo]

Włók 5¼ po 12 gr i jeszcze 5½ morgi po 7 den., co czyni 2 zł 5 gr 2½ den.

Kulieszki [Kuleszki]

Włók 4 po 12 gr, co czyni 1 zł 18 gr.

Białe Pieczonki

Włók 38 ½ po 12 gr, co czyni 15 zł 12 gr.

Jeszcze 3 morgi, na których zagrodnik siedzi, co czyni 1 gr 3 den.

Pienki Kownathi [Pieńki Kownaty]

Włók 29½ po 12 gr, co czyni 11 zł 24 gr.

Zeliazny Brockowo [Żelazy Brokowo]

Włók 17¾ po 12 gr, co czyni 7 zł 3 gr.

Dmochy

Włók 14 po 12 gr, co czyni 5 zł 18 gr.

Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Stokowo Zielony Grąd

Włók 10 po 12 gr, co czyni 4 zł.

Oldaki Magna Brok et Pieńki

Włók 8¼ po 12 gr, co czyni 3 zł 9 gr.

Krassowo [Kraszewo]

Włók 5 po 12 gr, co czyni 2 zł.

Lipszki [Lipskie]

Włók 11 po 12 gr, co czyni 4 zł 12 gr.

⁵⁹ Piotr Złotkowski, dz. cyt., s. 98.

Lippa [Lipa]

Włók 10 po 12 gr, co czyni 4 zł.

Szeligi Sthpicze [Szeligi Stpice]

Włók 4 po 12 gr, co czyni 1 zł 18 gr.

Gumowo

Włók 9 po 12 gr, co czyni 3 zł 18 gr.

Jaźwiny

Włók 8½ po 12 gr, co czyni 3 zł 12 gr.

Lethowo Kalinowo [Łętowo (Łętownica) Kalinowo]

Włók 8 po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.

Dmochi Lethowo [Dmochy Łętowo (Łętownica)]

Włók 5½ po 12 gr, co czyni 2 zł 6 gr.

Godlewo Lethowo [Godlewo Łętowo (Łętownica)]

Włók 3½ po 12 gr, co czyni 1 zł 12 gr.

Pienki Paprothna [Pieńki Paprotna]

Włók 4 po 12 gr, co czyni 1 zł 18 gr.

Włók uprawianych przez szlachtę drobną naliczono w parafii czyżewskiej 343¼ i jeszcze 5 mórg, co czyni 137 zł 16 gr 14 den.

Kół wodnych dorocznych naliczono 8, co czyni 3 zł 6 gr.

Młynów wietrznych dorocznych naliczono 4, co czyni 20 gr.

W sumie do wybrania od szlachty drobnej w tej parafii 141 zł 12 gr 14 den.

PARAFIA ROSOCHACKA

**WŁÓKI SZLACHECKIE OSIADŁE
PO DWADZIEŚCIA GROSZY LICZONE**

Mianowo

Włók 8 po 20 gr, co czyni 5 zł 10 gr.

Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Krzczkowo

Włók 4 po 20 gr i jeszcze 2 morgi po 12 den, co czyni 2 zł 21 gr 6 den.
Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Włók szlacheckich osiadłych naliczono w parafii rosochackiej 8 i jeszcze 2 morgi, co czyni 8 zł 1 gr 6 den.
Kół wodnych dorocznych naliczono 2, co czyni 24 gr.

W sumie do wybrania z tej parafii 8 zł 25 gr 6 den.

WŁÓKI UPRAWIANE PRZEZ SZLACHTĘ DROBNĄ PO DWANAŚCIE GROSZY LICZONE

Krzczkowo Pieńki

Włók 18 po 12 gr, co czyni 7 zł 6 gr.

Szencza Troiany [Siennica Trojany]

Włók 12 po 12 gr, co czyni 4 zł 24 gr.

Grzimały Polomia [Grzimały Połomia]

Włók 6 po 12 gr, co czyni 2 zł 12 gr.

Jabłonowo

Włók 7½ po 12 gr, co czyni 3 zł.

Rossochate Szwiączenicza⁶⁰ [Rosochate-Świącienica]

Włók 9½ po 12 gr, co czyni 3 zł 24 gr.

Cziemne Zaremby [Ciemne Zaręby]

Włók 43¼ po 12 gr i jeszcze 4½ morgi 7 den., co czyni 17 zł 10 gr 13½ den.
Od 1 młyna wietrznego dorocznego 5 gr.

Zaliesie Rossochate [Rosochate-Zalesie]

Włók 24 po 12 gr, co czyni 9 zł 18 gr.

Rossochate [Rosochate]

Włók 13¾ po 12 gr i jeszcze 4½ morgi po 7 den., co czyni 5 zł 16 gr 13½ den.
Od 2 karczm puszczonech w arendę po 12 gr, co czyni 24 gr.
Od 2 rzeźników po 6 gr, co czyni 12 gr.
Od 2 szynkujących gorzałkę po 6 gr, co czyni 12 gr.
Od 1 przekupnia 6 gr.

⁶⁰ *Mazowsze w II połowie XVI wieku. Część 2...*, s. 212.

Od 2 rzemieślników po 2 gr, co czyni 4 gr.

Krzczkowo Rossochate [Krzczkowo-Rosochate]

Włók 10 po 12 gr, co czyni 4 zł.

Zarembi Romani [Zaręby-Romany]

Włók 13¾ po 12 gr, co czyni 5 zł 15 gr.

Obrempskie [Obręb]

Włók 6½ po 12 gr, co czyni 2 zł 18 gr.

Szasziny Zaremby [Zaręby-Sasiny ob. część wsi Zalesie-Stefanowo⁶¹]

Włók 4 po 12 gr co czyni 1 zł 18 gr.

Zaremby Kramki [Zaręby Kramki]

Włók 19¾ po 12 gr i 4 morgi po 7 den., co czyni 7 zł 28 gr 10 den.

Szkarzino [Skarżyno]

Włók 5 po 12 gr i jeszcze 5 mórg po 7 den., co czyni 2 zł 2 gr.

Goski

Włók 13½ po 12 gr, co czyni 5 zł 12 gr.

Vilczagora [Wilcza Góra]

Włók 13 po 12 gr, co czyni 5 zł 6 gr.

Włók uprawianych przez szlachtę drobną naliczono w parafii rosochackiej 220 i jeszcze 4 morgi, co czyni 88 zł 1 gr 10 den.

Od 1 młyna wietrznego 5 gr.

Od 2 karczm w arendę puszczonej po 12 gr, co czyni 24 gr.

Od 2 rzeźników po 6 gr, co czyni 12 gr.

Od 2 szynkujących gorzałkę po 6 gr, co czyni 12 gr.

Od 1 przekupnia 6 gr.

Od 2 rzemieślników po 2 gr, co czyni 4 gr.

W sumie do wybrania od szlachty drobnej w tej parafii 90 zł 4 gr 3 den.

W całej zaś parafii rosochackiej do wybrania 98 zł 29½ gr.

⁶¹ Kartoteka powiatu nurskiego w średniowieczu...

PARAFIA DŁUGA DĄBROWA

**WŁÓKI SZLACHECKIE OSIADŁE
PO DWADZIEŚCIA GROSZY LICZONE**

Dambrowa Modzelie [Dąbrowa-Modzele]

Włók 5 po 20 gr, co czyni 3 zł 10 gr.
Od 2 rzeźników po 6 gr, co czyni 12 gr.
Od 2 karczm w arendę puszczonech po 12 gr, co czyni 24 gr.
Od 1 szynkującego gorzałkę 6 gr.

**WŁÓKI UPRAWIANE PRZEZ SZLACHTĘ DROBNĄ
PO DWANAŚCIE GROSZY LICZONE**

Długa Dąbrowa

Włók 2 po 12 gr, co czyni 24 gr.

Gospodarze

Włók 2½ po 12 gr, co czyni 1 zł.

Dąbrowa Nowawiesz [Dąbrowa-Nowa Wieś]

Włók 13½ po 12 gr, co czyni 5 zł 12 gr.

Michałki

Włók 11 po 12 gr, co czyni 4 zł 12 gr.

Dąbrowa Modzelie [Dąbrowa-Modzele]

Włók 4½ po 12 gr, co czyni 1 zł 24 gr.

Włók drobnej szlachty naliczono w tej parafii 33½, co czyni 13 zł 12 gr.

Razem do wybrania z parafii Długa Dąbrowa 18 zł 4 gr.

PARAFIA ZARĘBSKA

**WŁÓKI UPRAWIANE PRZEZ SZLACHTĘ DROBNĄ
PO DWANAŚCIE GROSZY LICZONE**

Zaremby Lieszne [Zaręby Leśne]

Włók 6 po 12 gr, co czyni 2 zł 12 gr.
Od 3 karczmi w arendę puszczonej po 12 gr, co czyni 1 zł 6 gr.
Od 2 rzeźników po 6 gr, co czyni 12 gr.
Od 2 szynkujących gorzałkę po 6 gr, co czyni 12 gr.

Nienalthy [Nienalty]

Włók 1 $\frac{3}{4}$ po 12 gr, co czyni 21 gr.

Rawy

Włók 8 po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.
Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Nienalthy Simany [Nienalty-Szymany]

Włók 10 po 12 gr, co czyni 4 zł.

Nienalthy Borowe [Nienalty Borowe]

Włók 10 po 12 gr, co czyni 4 zł.

Szwierze [Świerze]

Włók 44 po 12 gr, co czyni 17 zł 18 gr.

Kempiste Borowe [Kępiste-Borowe]

Włók 12 po 12 gr, co czyni 4 zł 24 gr.

Szklody Parva [Szkłody Małe]

Włók 9 po 12 gr, co czyni 3 zł 18 gr.

Szklody Media [Szkłody Średnie]

Włók 12 po 12 gr, co czyni 4 zł 24 gr.

Szklody Magna [Szkłody Wielkie]

Włók 11 po 12 gr, co czyni 4 zł 12 gr.

Grądziecze [Grędzice]

Włók 7 po 12 gr, co czyni 2 zł 24 gr.

Grabowo

Włók 5 po 12 gr, co czyni 2 zł.

Mierzeczino [Mierzęcino]

Włók 14 po 12 gr, co czyni 5 zł 18 gr.

Borkowo Zaremby [Zaręby Borkowo]

Włók 8 po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.

Kempiste Magna Brok [Kępiste Wielki Brok]

Włók 15 po 12 gr, co czyni 6 zł.

Uscianek [Uścianek]

Włók 10 po 12 gr, co czyni 4 zł.

Nienalthi Niestepowo [Nienalty-Niestępowo]

Włók 5¼ po 12 gr, co czyni 2 zł 3 gr.

Włók szlachty drobnej naliczono w parafii zarębskiej 188, co czyni 75 zł 6 gr.

Są w tej parafii 3 karczmy w arendę puszczone, co czyni 3 zł 6 gr.

Jest 2 rzeźników, co czyni 12 gr.

Jest też 2 szynkujących gorzałkę, co czyni 12 gr.

Do wybrania z tej parafii 78 zł

Oppidum Andrzejew [Miasto Andrzejewo]

Włók miejskich 46 po 20 gr, co czyni 30 zł 20 gr.

Włók wójtowskich 2 po 20 gr, co czyni 1 zł 10 gr.

Włók plebańskich 2 po 20 gr, co czyni 1 zł 10 gr.

Dupła szosu 18 zł.

Od 3 kupców po 15 gr, co czyni 1 zł 15 gr.

Od 2 kramarzy [oryg. krobników] po 6 gr, co czyni 12 gr.

Od 8 kupczących solą po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.

Od 3 kowali (*fabris*) po 4 gr, co czyni 12 gr.

Od 8 garncarzy po 4 gr, co czyni 1 zł 2 gr.

Od 4 szewców po 4 gr, co czyni 16 gr.

Od 5 kuśnierzy po 4 gr, co czyni 20 gr.

Od 7 krawców po 4 gr, co czyni 28 gr.

Od 8 rzeźników po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.

Od 2 tkaczy (ew. postrzygaczy sukna) po 4 gr, co czyni 8 gr.

Od 18 piekarzy po 4 gr, co czyni 2 zł 18 gr.

Od 19 kotłów gorzalczanych po 24 gr, co czyni 15 zł 6 gr.
Od 8 osób szynkujących trunki po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.
Od 30 komorników po 12 gr, co czyni 12 zł.
Od 10 ludzi luźnych (*vagis*) po 12 gr, co czyni 4 zł.
Od 6 maja do 24 października uwarzono w tym mieście 360 warów piwa, od których należy się po 3 gr czopowego, co czyni 36 zł.

W sumie do wybrania z tego miasta 156 zł 21 gr.

PARAFIA ANDRZEJEWSKA

WŁÓKI SZLACHECKIE OSIADŁE PO DWADZIEŚCIA GROSZY LICZONE

Mianowo

Włók 19 $\frac{3}{4}$ po 20 gr, co czyni 13 zł 5 gr.
Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

WŁÓKI UPRAWIANE PRZEZ SZLACHTĘ UBOGĄ PO DWANAŚCIE GROSZY LICZONE

Przedzieczka, Dworaki, Nienalthi et Kruszewo [Przeździecko, Dworaki, Nienalty i Kruszewo]

Włók 24 po 12 gr, co czyni 9 zł 18 gr.

Przedzieczko Oppati [Przeździecko-Opaty]

Włók 8 po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.

Przedzieczka, Grzimki⁶² et Pirzchały⁶³ [Przeździecko-Grzymki i Przeździecko- Pierzchały]

Włók 15 po 12 gr, co czyni 6 zł.

Szwierze Panki [Świerże-Panki]

Włók 20 $\frac{1}{2}$ po 12 gr i jeszcze 6 mórg po 7 den, co czyni 8 zł 8 gr 6 den.
Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

⁶² *Mazowsze w II połowie XVI wieku. Część 2...*, s. 201.

⁶³ Tamże.

Szwierze Kielcze [Świerże-Kielcze]

Włók 10 po 12 gr, co czyni 4 zł

Godlewo Wronie

Włók 15 po 12 gr, co czyni 6 zł.

Szwierze Golembie et Lieszniewo [Świerże Gołębie i Leśniewo]

Włók 9 po 12 gr i jeszcze 6 mórg po 7 den., co czyni 3 zł 20 gr 6 den.

Budzieszewo et Kulieszki [Budziszewo i Kuleszki]

Włók 12½ po 12 gr, co czyni 5 zł.

Pienky Paprothna [Pieńki Paprotna]

Włók 8 po 12 gr, co czyni 3 zł 6 gr.

Zaluski Lipino [Zaluski-Lipniewo]

Włók 5½ po 12 gr, co czyni 2 zł 6 gr.

Zaluski [Zaluski]

Włók 10 po 12 gr, co czyni 4 zł.

Oldaki Polomia [Oldaki-Polomia]

Włók 24 po 12 gr, co czyni 9 zł 18 gr.

Szklody Grabowo [Szlody Grabowo]

Włók 3 po 12 gr, co czyni 1 zł 6 gr.

Pienki Kownathi [Pieńki-Kownaty]

Włók 4 po 12 gr, co czyni 1 zł 18 gr.

Przedzieczko [Przędziecko]

Włók 5¼ po 12 gr, co czyni 2 zł 3 gr.

Jabłonowo

Włók 7 po 12 gr, co czyni 2 zł 24 gr.

Włók uprawianych przez szlachtę drobną naliczono w parafii andrzejewskiej 181¼ i jeszcze 6 mórg, co czyni 72 zł 13 gr 12 den.

Kół wodnych dorocznych ma ta szlachta 2, co czyni 24 gr.

W sumie do wybrania od szlachty drobnej 75 zł 7 gr 12 den.

Z całej zaś parafii do wybrania 86 zł 24 gr 12 den.

**OPPIDUM BROK
[MIASTO BROK]**

Włók 24½ po 20 gr, co czyni 16 zł 10 gr.

Od ½ włóki plebańskiej 10 gr.

Dupla szosu 20 zł.

Od połowy maja do 7 listopada uwarzono w tym mieście 180 warów piwa, a od nich należy się po 3 gr, co czyni 18 zł czopowego.

Od 3 kotłów gorzałczanych po 24 gr, co czyni 2 zł 12 gr.

Od 3 kupców po 15 gr, co czyni 1 zł 15 gr.

Od 1 kramarki [*krobniczka*] 6 gr.

Od 7 kupczących solą po 12 gr, co czyni 2 zł 24 gr.

Od 6 rzeźników po 12 gr, co czyni 2 zł 12 gr.

Od 28 piekarzy po 4 gr, co czyni 3 zł 22 gr.

Od 6 garncarzy, zdunów, kaflarzy po 4 gr, co czyni 24 gr.

Od 7 krawców po 4 gr, co czyni 28 gr.

Od 8 szewców po 4 gr, co czyni 1 zł 2 gr.

Od 4 kowali (*fabris*) po 4 gr, co czyni 16 gr.

Od 2 kuśnierzy po 4 gr, co czyni 8 gr.

W sumie do wybrania z miasta Brok 71 zł 9 gr.

**WIOSKI KANONIKÓW PUŁTUSKICH
WŁÓKI LICZONE PO GROSZY DWADZIEŚCIA**

Jasienicza [Jasienica]

Włók 27 po 20 gr, co czyni 18 zł.

Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Od 1 karczmy puszczonej w arendę 12 gr.

Od 1 krawca 2 gr.

Od 1 rzeźnika 6 gr.

Od 1 kowala (*faber*) 2 gr.

Chmieliewo [Chmielewo]

Włók 17¼ po 20 gr, co czyni 11 zł 15 gr.

Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Od 1 karczmy puszczonej w arendę 12 gr.

Od 1 kowala 2 gr.

Od 1 bednarza 2 gr.

Niewskurze [Niesków]

Włók 27½ po 20 gr, co czyni 18 zł 10 gr.

Od 1 koła wodnego dorocznego 12 gr.

Od 3 karczm puszczonej w arendę po 12 gr, co czyni 1 zł 6 gr.

Od 3 komorników po 6 gr, co czyni 18 gr.
Od 1 krawca 2 gr.
Od 1 kowala (*faber*) 2 gr.

Włók należących do kanoników naliczono $71\frac{3}{4}$, co czyni 47 zł 25 gr.
Karczm puszczonech w arenę naliczono 5, co czyni 2 zł.
Komorników jest tam 4, co czyni 24 gr.
Krawców jest 2, co czyni 4 gr.
Rzeźnik jest 1, on ma dać 6 gr.
3 kowale (*fabris*) dadzą w sumie 6 gr.
Bednarz ma dać 2 gr.

W sumie do wybrania z wiosek należących do kanoników 52 zł 13 gr.

POBÓR W KLUCZU ZŁOTORYJSKIM DÓBR BISKUPÓW PŁOCKICH

Zlothoria [Złotoria]

Włók $8\frac{1}{2}$ po 20 gr, co czyni 5 zł 20 gr.
Od 4 rzemieślników po 2 gr, co czyni 8 gr.
Od 2 karczm dziedzicznych po 20 gr, co czyni 1 zł 10 gr.
Od 1 kupczącego solą 6 gr.
Od 3 piekarzy po 2 gr, co czyni 6 gr.
Od 2 szynkujących gorzałkę po 6 gr, co czyni 12 gr.
Od 1 kotła gorzałczanego 24 gr.
Od 1 koła dziedzicznego 24 gr.

Dambrowa [Dąbrowa]

Włók 30 po 20 gr, co czyni 20 zł.
Od 5 mórg, na których zagrodnicy siedzą po 12 den., co czyni 3 gr 6 den.
Od 1 karczmy dziedzicznej 20 gr.
Od 1 szynkującej gorzałkę 6 gr.
Od 1 piekarza 2 gr.
Od 1 garncarza 2 gr.

Kańkowo

Włók $20\frac{1}{2}$ po 20 gr, co czyni 13 zł 20 gr.
Od 1 włóki, na której młynarz siedzi 20 gr.
Od 1 koła wodnego dziedzicznego 24 gr.
Od 2 garncarzy po 2 gr, co czyni 4 gr.
Od 1 karczmy dziedzicznej 24 gr.
Od 2 piekarzy po 2 gr, co czyni 4 gr.
Od 8 kupczących solą po 6 gr, co czyni 1 zł 18 gr.
Od 1 kołodzieja 2 gr.

Daniłowo

Włók 19½ po 20 gr, co czyni 13 zł.
Od 3 garnarczy po 2 gr, co czyni 6 gr.
Od 1 kołodzieja 2 gr.
Od 1 karczmy dziedzicznej 20 gr.
Od 1 przekupnia 6 gr.
Od 1 szynkującej gorzałkę 6 gr.
Od młyna dziedzicznego z 2 kołami, po 24 gr od koła, co czyni 1 zł 18 gr.

Niegowscy [Niegowscy, młynarze]

Na 4½ włóki i 10 morgach siedzą, co po 20 gr od włóki i 12 den. od morgi czyni 3 zł 6 gr 12 den.
Mają 3 koła wodne dziedziczne po 24 gr od każdego, co czyni 2 zł 12 gr.

Gaczkowo

Włók 10 po 20 gr i 5 mórg po 12 den., co czyni 6 zł 23 gr 6 den.
Od 1 koła dziedzicznego 24 gr.

Kalinowo

Włók 32 po 20 gr, co czyni 21 zł 10 gr.
Od 2 karczmy dziedzicznych po 20 gr, co czyni 1 zł 10 gr.
Od 2 przekupni po 6 gr, co czyni 12 gr.
Od 1 kowala (*faber*) 2 gr.

Krolie [ob. Króle Duże]

Włók razem z wójtowskimi 32½ po 20 gr, co czyni 21 zł 20 gr.
Od 6 włók po 20 gr i 6 mórg, na których zagrodnicy siedzą po 12 den., co czyni 1 zł 14 gr.
Od 1 szynkującej trunki 6 gr.
Od 1 kowala (*faber*) 2 gr.

Pechrathka [Pęchratka]

Włók 43½ po 20 gr od włóki, co czyni 29 zł.
Od 4 włók wójtowskich po 20 gr, co czyni 2 zł 20 gr.
Od 1 karczmy dziedzicznej 20 gr.
Od 2 szewców po 2 gr, co czyni 4 gr.
Od 2 kowali po 2 gr, co czyni 4 gr.

Kaczkowo

Włók 23½ po 20 gr, co czyni 15 zł 20 gr.
Od 2 rzemieślników po 2 gr, co czyni 4 gr.
Od 2 karczmy dziedzicznych po 20 gr, co czyni 1 zł 10 gr.

Glina

Włók 14¾ po 20 gr i jeszcze 1 morga do wspólnego użytku po 12 den., co czyni 9 zł 26 gr.
Od 2 karczmy dziedzicznych po 20 gr, co czyni 1 zł 10 gr.

Od 1 szewca 2 gr.
 Od 1 rybaka 12 gr.
 Od 1 kupczącego solą 6 gr.
 Od 2 kół dziedzicznych po 24 gr, co czyni 1 zł 18 gr.

Biel

Włók 16 po 20 gr i jeszcze 3 morgi po 12 den., co czyni 10 zł 22 gr.
 Od 1 karczmy dziedzicznej 20 gr.
 Od 1 kowala (*faber*) 2 gr.

Grabownicza [Grabownica]

Włók z wójtostwem 16½ po 20 gr, co czyni 11 zł.
 Od 11 mórg, na których zagrodnicy siedzą po 12 den. od włóki, co czyni 7 gr 6 den.
 Od 1 karczmy dziedzicznej 20 gr.
 Od 1 kowala 2 gr.
 Młynarze siedzą na 4 włókach po 20 gr od włóki, co czyni 2 zł 20 gr.
 W sąsiedztwie tej wioski 3 młyny stoją, w dwóch po jednym, a w trzecim 2 koła pracują, razem kół dziedzicznych 4 po 24 gr, co czyni 3 zł 6 gr.

Malkinia [Małkinia]

Włók 23½ po 20 gr i jeszcze 11 mórg po 12 den., co czyni 15 zł 27 gr 6 den.
 Od 1 karczmy dziedzicznej 20 gr.
 Od 3 szynkujących gorzałkę po 6 gr, co czyni 18 gr.
 Od 1 kowala (*faber*) 2 gr.
 W każdym z 3 młynów 1 koło dziedziczne pracuje, co po 24 gr od koła czyni 2 zł 12 gr.

Szmołiechy [Smolechy]

Włók 5½ po 20 gr, co czyni 3 zł 20 gr.

Szrebrna [Srebrna]

Włók 34½ po 20 gr, co czyni 23 zł.
 Od 2 szynkujących gorzałkę po 6 gr, co czyni 12 gr.
 Od 3 kowali (*fabris*) po 2 gr, co czyni 6 gr.
 Od 2 garncarzy po 2 gr, co czyni 4 gr.

Paprothna [Paprotna]

Włók 48½ po 20 gr i jeszcze 12 mórg po 12 den., co czyni 32 zł 18 gr.

Szumowa Wola [ob. Żabikowo Rządowe⁶⁴]

Włók 39½ po 20 gr i jeszcze 10 mórg po 12 den., co czyni 26 zł 16 gr 12 den.

Ostrożne

Włók 29 po 20 gr, co czyni 19 zł 10 gr.
 Od 8 karczm dziedzicznych po 20 gr, co czyni 5 zł 10 gr.

⁶⁴ Tamże, s. 243.

Od 2 szynkujących gorzałkę po 6 gr, co czyni 12 gr.

Ruskołęki [Ruskołęka]

Włók 61 po 20 gr i jeszcze 6 mórg po 12 den., co czyni 40 zł 24 gr.

Od 5 karczm dziedzicznych po 20 gr, co czyni 3 zł 10 gr.

Od 2 szynkujących gorzałkę po 6 gr, co czyni 12 gr.

Od 3 kowali (*fabris*) po 2 gr, co czyni 6 gr.

Od 2 bednarzy po 2 gr, co czyni 4 gr.

Janowo

Włók 20 po 20 gr i jeszcze 3 morgi po 12 den., co czyni 13 zł 12 gr.

Lethownicza [Lętownica]

Włók 35 po 20 gr i jeszcze 6 mórg po 12 den., co czyni 23 zł 14 gr.

Od 2 karczm dziedzicznych po 20 gr, co czyni 1 zł 10 gr.

Borek [być może ob. Srebrny Borek, w par Andrzejewo⁶⁵]

Włók 22 po 20 gr i jeszcze 6 mórg po 12 den., co czyni 14 zł 24 gr.

Od 1 karczmy dziedzicznej 20 zł.

Brok

Koło tego miasta 4 młyny dziedziczne stoją, a w każdym 1 koło pracuje, co po 24 gr czyni 3 zł 6 gr.

Włók w dobrach biskupich naliczono w sumie 604 po 20 gr i jeszcze 13 mórg po 12 den., co czyni 402 zł 28 gr 12 den.

W całym kluczu złotoryjskim dóbr biskupów płockich naliczono 31 karczm dziedzicznych, co po 24 gr czyni 20 zł 20 gr.

Rzemieślników naliczono 40, ci mają dać po 2 gr, co czyni 2 zł 20 gr.

Kół dziedzicznych w kluczu naliczono 21, co po 24 gr czyni 16 zł 24 gr.

Szynkujących gorzałkę jest w tym kluczu 15, ci mają dać po 6 gr, co czyni 3 zł.

Kocioł gorzelniany jest 1, a od niego należy się 24 gr.

Rybak jest 1 i ma dać 12 gr.

Przekupniów jest 13, ci mają dać po 6 gr, co czyni 2 zł 18 gr.

Do wybrania z dóbr biskupich, nie licząc miast Andrzejewo i Brok 449 zł 26 gr 12 den.

⁶⁵ Tamże, s. 150.

Włók od których należy się po 20 gr, naliczono w powiecie nurskim, nie licząc dóbr biskupów płockich 390 i jeszcze 2 morgi, co czyni 260 zł 16 gr 6 den.

Włók uprawianych przez szlachtę drobną naliczono w tym powiecie 1732½ i jeszcze 1 morgę, co czyni 693 zł 7 den.

Kół młyńskich dziedzicznych naliczono w powiecie 12, co po 24 gr czyni 9 zł 18 gr.

Kół dorocznych naliczono w wioskach szlachty i kanoników 56, co po 12 gr czyni 22 zł 12 gr.

Młynów wietrznych naliczono w powiecie 14, co po 5 gr czyni 2 zł 10 gr.

Karczmy puszczonej w arendę naliczono w wioskach szlachty i kanoników 13, co po 12 gr czyni 5 zł 6 gr.

Rzeźników naliczono w wioskach szlacheckich powiatu 9, co po 12 gr czyni 3 zł 18 gr.

Przekupniów naliczono w wioskach szlacheckich powiatu 4, co po 6 gr czyni 24 gr.

Szynkujących gorzałkę naliczono w wioskach szlacheckich powiatu 5, co po 6 gr czyni 1 zł.

W wioskach opata czerwińskiego naliczono 25 zagrodników, co po 3 gr czyni 2 zł 15 gr.

Komorników naliczono w wioskach kanoników 4, co po 6 gr czyni 24 gr.

Różnych wiejskich rzemieślników, jak to krawców, szewców, kowali, bednarzy, kołodziejów naliczono 16 [z sumy należnej wynika, że 32], co po 2 gr czyni 2 zł 4 gr.

PODATEK OD ZBOŻA SPŁAWIONEGO PRZEZ SZYPRÓW DO GDAŃSKA PO 5 GROSZY OD ŁASZTU

Od 272 łasztów zboża spławionego przez szyprów z Nura 45 zł 12 gr.

Od 311 łasztów zboża spławionego przez szyprów z Nura, a zakupionego przez kupców pułtuskich 51 zł 25 gr.

Od 62 łasztów zboża spławionego przez szyprów z Broku 10 zł 10 gr.

W sumie spławiono 645 łasztów.

**Razem do wybrania ze wszystkich miast, wiosek, dóbr powiatu nurskiego
1877 zł 29 gr.**

Ilustracja 9. Grosz Zygmunta Starego 1539 r., mennica w Elblągu,
fot. Gabinet Numizmatyczny D. Marciniak.

Źródło: Skarbnica Narodowa skarbnicanarodowa.pl.

POBÓR Z POWIATU NURSKIEGO ZIEMI NURSKIEJ A.D. 1564⁶⁶

WŁÓKI OSIADŁE PO DWADZIEŚCIA GROSZY LICZONE

Oppidum Nur
[Miasto Nur]

Włók 42 i jeszcze 5 wójtowskich po 20 gr, co czyni 31 zł 10 gr.
Od 11 kół młyńskich dziedzicznych po 24 gr, co czyni 8 zł 24 gr.
Razem z tego miasta 40 zł 4 gr.

Villa Regalis Zaskowo [Wieś królewska Zaskowo]

Włók 38½; od 1 koła dziedzicznego 24 gr; od 2 rzemieślników po 2 gr.

Obrithe [Obryte]

Włók 2½; od 4 zagrodników po 2 gr; od 3 kół dorocznych po 12 gr.

Żebri [Żebry]

Włók 14; od 4 zagrodników po 2 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Drewnowo

Włók 4; od 1 zagrodnika 4 gr; od 1 kowala 2 gr; od karczmy w arendę puszczonej 12 gr.

Strąkowo [Strękowo]

Włók 2½; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Zuzola et Sanctuario [Zuzela i Poświętne]

Włók 14½; od 10 zagrodników po 3 gr; od 6 kół dorocznych po 12 gr; od 2 rzemieślników po 2 gr; od 2 karczm dziedzicznych, gdzie i piwo warzą po 30 gr.

Kalenczino [Kałęczyn]

Włók 9½; od 1 zagrodnika 3 gr.

Smolewo

Włók 12½; od 4 zagrodników po 3 gr.

Słup

Włók 14½; od 2 zagrodników po 2 gr; od 1 przekupnia 6 gr; od 2 rzemieślników po 2 gr.

Gąsiorowo

Włók 9; od 2 kół dorocznych po 12 gr; od 2 karczm w arendę puszczonej po 12 gr.

⁶⁶ Rejestry poborowe woj. mazowieckiego 1494-1580, k. 467-486v.

Mianowo

Włók 19½; od 10 zagrodników po 4 gr; od 1 rzemieślnika 2 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Krzczkowo

Włók 6; od 2 zagrodników po 4 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr; od 1 przekupnia 6 gr.

Mianowo Krzczkowo

Włók 9½.

Gostkowo

Włók 8; od 7 zagrodników po 2 gr.

Czizewo Nowa Wysz [Czyżew Nowa Wieś]

Włók 7; od 9 zagrodników po 4 gr; od 2 kół dorocznych po 12 gr; od młyna wietrznego 5 gr.

Parwa Czizewo [Czyżew Mały]

Włók 10¼; od 2 zagrodników po 2 gr; od 2 rzeźników po 6 gr; od 2 przekupniów po 6 gr; od karczmy, gdzie i piwo warzą 30 gr.

Dambrowa Modzele [Dąbrowa-Modzele]

Włók 7½; od 4 zagrodników po 4 gr.

Michalowo et Wroble [Michalowo-Wróble]

Włók 8½; od 14 zagrodników po 4 gr; od 1 karczmy warendę puszczonej 12 gr; od 2 rzemieślników po 2 gr; od 1 młyna powietrznego 5 gr.

Swircze Siedliska [Świerże Siedliska]

Włók 2½; od 2 zagrodników po 4 gr.

Oldaky [Oldaki]

Włók 2¾.

Krzczkowo

Włók 1½.

Jasienicza [Jasienica]

Włók 26½; od 11 zagrodników po 2 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr; od 1 karczmy warendę puszczonej 12 gr.

Chmielewo

Włók 17¼; od 6 zagrodników po 2 gr; 1 koło doroczne; od 1 karczmy warendę puszczonej 12 gr; od 1 kowala (*faber*) 2 gr.

Niewskurze [Nieskórz]

Włók 27½; od 6 zagrodników po 2 gr; 1 koło doroczne; 2 karczmy w arenę puszczone; od 1 kowala (*faber*) 2 gr.

KLUCZ ZŁOTORYJSKI DÓBR BISKUPÓW PŁOCKICH

**Oppidum Andrzeiow
[Miasto Andrzejewo]**

Włók miejskich, wójtowskich i plebańskich 50; od 8 zagrodników na włókach plebańskich siedzących po 2 gr.

Brok cum Sanctuario [Brok z Poświętnem]

Włók 45; tuż koło tego miasta jest 5 młynów dziedzicznych, a w nich tyleż samo kół pracuje, od tych kół po 24 gr.

Złotoria

Włók 5 i jeszcze 3½ opuszczonych; od 1 koła dorocznego 12 gr; od 2 karczmy, gdzie i piwo warzą po 30 gr; od 2 rzeźników po 6 gr; od 1 szewca 2 gr; od 1 szynkującego gorzałkę 6 gr.

Daniłowo

Włók 19½; od 1 karczmy dziedzicznej 24 gr; od 1 karczmy w arenę puszczonej 12 gr; od 2 rzemieślników po 2 gr.

Niegowscy [Niegowscy. młynarze]

Włók 4; 2 koła dziedziczne.

Orzeł [Orłowie. młynarze]

Włók 2; 2 koła dziedziczne.

Cankowo [Kańkowo]

Włók 21½; od 1 koła dziedzicznego 24 gr; od 1 karczmy w arenę puszczonej 12 gr; od 1 szynkującego gorzałkę 6 gr; od 3 przekupniów po 6 gr; od 2 garnarzy po 2 gr.

Gaczkowo

Włók 10; od 5 zagrodników po 2 gr; od 1 koła dziedzicznego 24 gr.

Dambrowa [Dąbrowa]

Włók 30; od 2 zagrodników po 4 gr; od 1 karczmy w arenę puszczonej 12 gr; od 2 rzemieślników po 2 gr.

Calinowo [Kalinowo]

Włók 30; od 18 zagrodników, co na 2 włókach siedzą po 4 gr; 2 karczmy w arenę puszczone; od 2 rzemieślników po 2 gr.

Smolechy

Włók 4.

Krole [ob. Króle Duże]

Włók 32½; od 20 zagrodników po 4 gr; od 1 karczmy arendowanej 12 gr; od 1 kowala (*faber*) 2 gr.

Pęchratka

Włók 47½ i jeszcze 1 morga; od 1 karczmy w arendę puszczonej 12 gr; od 2 rzemieślników po 2 gr.

Borek [być może ob. Srebrny Borek]

Włók 21½.

Srebrna

Włók 34½; od 1 karczmy arendowanej 12 gr; od 2 rzemieślników po 2 gr.

Paprotna

Włók 48½; od 22 zagrodników po 4 gr; od 1 karczmy w arendę puszczonej 12 gr.

Szumowa Wola [ob. Żabikowo Rządowe]

Włók 39½; od 8 zagrodników, co na 9 morgach siedzą po 4 gr.

Ostrożne

Włók 28½.

Lentownicza [Łętownica]

Włók 33; od 20 zagrodników, co na 2 włókach i 6 morgach siedzą po 4 gr; 2 karczmy w arendę puszczone.

Janowo

Włók 20; od 1 zagrodnika, co na 1 morgu siedzi 4 gr;

Ruskolenki [Ruskołęka]

Włók 61 i jeszcze 6 mórg; 5 karczm w arendę puszczonej; od 2 rzemieślników po 2 gr.

Caczkowo [Kaczkowo]

Włók 23½; 1 karczma w arendę puszczonej; od 1 rzeźnika 6 gr.

Biel

Włók 16 i jeszcze 1 morga; od 1 karczmy w arendę puszczonej 12 gr; od 1 kowala (*faber*) 2 gr.

Grabownicza [Grabownica]

Włók 15½; od 5 zagrodników, co na 11 morgach siedzą po 2 gr.

Glina

Włók 14; od 4 zagrodników, co na 24 morgach siedzą po 4 gr; od 2 kół dziedzicznych po 24 gr; od 1 karczmy w arendę puszczonej 12 gr; od 1 rybaka 8 gr; od 1 szewca 2 gr.

Malkinia [Małkinia]

Włók 21 i jeszcze 2½ włóki i 11 mórg [klika słów mało czytelnych – dla zagrodników przeznaczonych?]; od 2 kół dorocznych po 12 gr; od 2 karczmy w arendę puszczonej po 12 gr.

Młynarze Zawiszowie: na 3½ włóki siedzą, 5 kół dziedzicznych mają, a od nich po 24 gr.

Młynarze Krolowie: na 1 włóce siedzą, 2 koła dziedziczne mają, a od nich po 24 gr.

Młynarz Kaczpura: na 1½ włóki siedzi, ma 1 koło dziedziczne pracujące, a od niego 24 gr.

W sumie włók, od których należy się po 20 gr naliczono 1009 i jeszcze 11 mórg, co czyni 673 zł 7 gr 3 den.

WŁÓKI UPRAWIANE PRZEZ SZLACHTĘ UBOGĄ PO DWANAŚCIE GROSZY LICZONE

Kunino [Kunin-Zamek]

Włók 12; od 2 zagrodników po 2 gr; od 1 młyna wietrznego 5 gr.

Tymianki Dembosze [Tymianki-Dębosze], Moderki, [nazwa mało czytelna – **Małe?**]

Włók 53½ i jeszcze 6 mórg; od 5 zagrodników po 2 gr; od 1 młyna wietrznego 5 gr.

Boguthi Zuzalka [Zuzalka], Jaszczolczowina [Jaszczoltowizna], Leśne, Stągiewki, Chruściele

Włók 37¼; od 12 zagrodników po 2 gr; od 9 młynów wietrznych dorocznych po 5 gr.

Drewnowo Przydano Ziemaki [Drewnowo-Przydanowo i Drewnowo-Ziemaki]

Włók 21¾ i jeszcze 3 morgi.

Chmielewo, [nazwa nieczytelna], [nazwa mało czytelna – **Zemocisz?**]

Włók 24¼; od 2 zagrodników po 2 gr; od 2 młynów wietrznych dorocznych po 5 gr.

Chmielewo Mediocris [Chmielewo Średnie]

Włók 13¼ i jeszcze 1 morga;

Trzyniszo Koniewo [Trynisze-Kuniewo]

Włók 14; od 1 [wyraz nieczytelny] 6 gr.

Choliwi Koniewo [Koniewo-Cholewy]

Włók 11½.

Kamienyczik [Kamieńczyk]

Włók 31; od 11 zagrodników po 2 gr.

Ricziorki [Ryciorki]

Włók 10¾ i jeszcze 1½ morgi; od 1 młyna wietrznego 5 gr.

Konarze

Włók 12 i jeszcze 1 morga; od 1 zagrodnika 2 gr.

Oltharze [Ołtarze]

Włók 20; od 8 zagrodników po 2 gr; od ośmiu kół dorocznych na Bugu po 12 gr.

Cietrzewki Wazino [Cietrzewki-Warzyno]

Włók 8.

Olovyi [Ołowskie]

Włók 9¹/₈ i jeszcze 5 mórg; 1 koło doroczne.

Morawskie Kossaki [Murawskie Kossaki]

Włók 21¼ i jeszcze 5 mórg; od 12 zagrodników po 2 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Kramkowo et Biali [Kramkowo Białe]

Włók 17½; od 6 zagrodników po 2 gr.

Stpicze et Choynowo⁶⁷ [Stpice-Chojnowo]

Włók 7; od 3 zagrodników po 2 gr.

Slipowroni [Ślepowrony]

Włók 16½.

Mislibori [Myślilibory]

Włók 10; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Strękowo

Włók 6½ i jeszcze 3½ morgi.

⁶⁷ Pierwszy „człon rodowy upamiętnia protoplastę rodu o przezwisku / przydomku Stpica, drugi człon jest dawną nazwą topograficzną terenu”, [za:] Piotr Złotkowski, dz. cyt., s. 100.

Zavisti Zuzalka⁶⁸ [Zawisty Zuzalka]

Włók 30; od 6 zagrodników po 2 gr; od 1 młyna wietrznego 5 gr.

Chojnowo

Włók 3.

Slumy [ob. Zakrzewo-Słomy]

Włók 12⁷/₈ i jeszcze 3 morgi; od 6 kół dorocznych po 12 gr.

Gulacze [Gołacze]

Włók 9.

Swierze Pulaszie [Świerże Pułazie]

Włók 15; od 2 zagrodników po 4 gr.

Godliewo Łubi [Godlewo-Łuby]

Włók 10; od 3 zagrodników po 4 gr.

Vigonowo [Wygonowo]

Włók 3.

Uscianek et Dambianka [Uścianek-Dębianka]

Włók 37¹/₂.

Kentlanka [Kietlanka]

Włók 18.

Zgliczewo [Zgleczewo]

Włók 13¹/₂; od 7 zagrodników po 2 gr; od 1 szynkującego gorzałkę 6 gr; od 4 kół dorocznych po 12 gr.

Godosi Grodzisko [Gudosze Grodzisko]

Włók 10.

Godliewo Rysiewo [Godlewo-Rysiewo]

Włók 9.

Miarniki et Gnochi [Mierniki i Gnochy]

Włók 16 i jeszcze 5¹/₂ morgi; od 3 zagrodników po 2 gr.

Godliewo Plewi [Godlewo-Plewy]

Włók 4¹/₄ i jeszcze 3 morgi;

⁶⁸ Piotr Złotkowski, *Nazwy miejscowe dawnego powiatu nurskiego na Mazowszu*, „Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie” 2017, z. 6, s. 102.

Godlewo Varse [Godlewo-Warsze]

Włók 10½ i jeszcze 4 morgi;

Godlewo Magna [Godlewo Wielkie]

Włók 27 i jeszcze 1 morga; od 6 zagrodników po 2 grosze.

Sulborze Maior [Szulborze Większe (Duże)]

Włók 16; od 2 zagrodników po 2 zł.

Rostki Budziszewo

Włók 36; od siedmiu kół dorocznych po 12 gr.

Rostki Mierzęcino

Włók 20.

Pentkowo Maior et Minor [Pętkowo Większe (Duże) i Mniejsze (Małe)]

Włók 26; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Zgliesse Okrągłe [Zglesze Okrągłe]

Włók 13; od 1 zagrodnika 2 gr.

Zgliesse Sulborze Kothy [Zglesze Szulborze Koty]

Włók 12; od 5 zagrodników po 2 gr.

Podgórze

Włók 20; od dwóch kół dorocznych po 12 gr.

Zawissi a Bug [Zawisty Nadbużne]

Włók 29; od 2 kół dorocznych po 12 gr.

Rysiewo Zakrzewo

Włók 18½; 1 koło doroczne.

Janczewo Kuligi

Włók 17½.

Swierze [Świerze]

Włók 21½ i mórg [liczba nieczytelna]; od 2 zagrodników po 2 gr.

Grabowo

Włók 4.

Grendziczi [Grędzice]

Włók 7½.

Rawi Gaczkowo [Rawy Gaczkowo]

Włók 8; od 3 zagrodników po 3 gr; od 1 koła dorocznego 12 gr.

Niemierzi Mierzenczino [Niemiry-Mierzęcino]

Włók 14.

Zarembi Lesni [Zaręby Leśne]

Włók 6 i jeszcze 1 morga; od 3 karczm w arendę puszczonej po 12 gr.

Zarembi Borkowo [Zaręby Borkowo]

Włók 17½ i jeszcze 4 morgi; od 2 karczm, co w nich piwo warzą po 30 gr.

Kempiste Borowe [Kępiste-Borowe]

Włók 12¼.

Kempiste Magna Brok [Kępiste Wielki Brok]

Włók 15; od 1 zagrodnika 4 gr; od 1 rzemieślnika 2 gr.

Sklodi [Sklody]

Włók 36¼ i jeszcze móg 7; od 2 zagrodników po 2 gr.

Nienalczi Niestampowo [Nienalty-Niestępowo]

Włók 18¼; od 3 zagrodników po 2 gr.

Nienalczi Borowe [Nienalty Borowe]

Włók 7½ i jeszcze 1½ morgi.

Przeszdzieczko Pieszchali [Przeździecko-Pierzchały]

Włók 11½; od 4 zagrodników po 2 gr.

Przeszdzieczko Opati [Przeździecko-Opaty]

Włók 7¾.

Przeszdzieczko Jachi et Kruss [Przeździecko-Jachy i Przeździecko-Kruszewo]

Włók 10; od 1 zagrodnika 4 gr; od 1 zagrodnika 2 gr.

Przeszdzieczko Dworaki [Przeździecko-Dworaki]

Włók 22½ i jeszcze móg 7; od 1 koła dorocznego 12 gr; od 5 zagrodników po 2 gr.

Oldaki Polomia [Oldaki-Polomia]

Włók 24; od 6 zagrodników po 3 gr; od 1 zagrodnika 2 gr.

Zalusky Lipnowo [Zaluski-Lipniewo]

Włók 15½.

Budziszewo

Włók 12.

Swierze Panki Kielcze [Świerże-Panki i Świerże-Kielcze]

Włók 53½ i jeszcze 4 morgi; od 8 zagrodników po 3 gr; 1 koło doroczne.

Golembie Lesniewo [Gołębie-Leśniewo]

Włók 9 i jeszcze 6 mórg; od 1 zagrodnika 4 gr.

Pienki Kownathi [Pieńki-Kownaty]

Włók 15; od 1 karczmy w arendę puszczonej 12 gr.

Pienky Paprothna [Pieńki Paprotna]

Włók 7.

Jabłonowo

Włók 7.

Przeszdzieczko Godlewo [Przeździecko Godlewo]

Włók 8; od 3 zagrodników po 2 gr.

Krzczkowo

Włók 25 i jeszcze 1½ morgi; od 4 zagrodników po 4 gr.

Zarembi Kramkovo⁶⁹ [Zaręby Kramkovo]

Włók 29¾; od 3 zagrodników po 3 gr; od 1 kowala (*faber*) 2 gr.

Skarzino Parva Brok [Skarżyno Mały Brok]

Włók 5 i jeszcze 5 mórg.

Goski

Włók 13½; od 1 przekupnia 6 gr.

Goski Obręb Groki [Goski Obręb Górki]

Włók 10¼.

Romany Wilcza Góra

Włók 13.

Ciemne Zaremby [Ciemne Zaręby]

Włók 44½ i jeszcze 4½ morgi; od 8 zagrodników po 3 gr; od 1 młyna wietrznego 5 gr.

⁶⁹ W rejestrze z roku 1563 napisano „Kramki”.

Zarembi Sassini [Zaręby-Sasiny]

Włók 5 i jeszcze 1 morga.

Zarembi Romani [Zaręby-Romany ob. część wsi Zalesie-Stefanowo]

Włók 13¼.

Rossochate Zalesie [Rosochate-Zalesie]

Włók 24¼ i jeszcze 5 mórg; od 1 karczmy w arendę puszczonej 12 zł; od 5 zagrodników po 4 gr.

Rossochate Świączenicze [Rosochate Świącienica]

Włók 9¼; od 1 zagrodnika 2 gr; od karczmy, gdzie i piwo warzą 30 gr.

Sienicza Troiani [Siennica Trojany]

Włók 8.

Varcholi Grzimali [Warchoły Grzymały]

Włók 9½; od 3 zagrodników po 2 grosze.

Dambrowa Modzele [Dąbrowa-Modzele]

Włók 4½ i jeszcze 2 morgi.

Dambrowa Michalky [Dąbrowa-Michalki]

Włók 10 i jeszcze 3½ morgi; od 12 zagrodników po 4 gr.

Długa Dambrowa [Długa Dąbrowa]

Włók 2.

Gospodarze [Dąbrowa-Gospodarze]

Włók 2½.

Nova Dambrowa [Dąbrowa-Nowa Wieś]

Włók 13½; od 3 zagrodników po 4 gr.

Czizewo [Czyżew]

Włók 22; od 12 zagrodników po 2 gr; od 4 zagrodników po 4 gr; 1 koło doroczne; od 2 rzeźników po 6 gr; od 3 przekupniów po 6 gr.

Sutki Czizewo [Czyżew-Sutki]

Włók 9½.

Czizewo Rus [Czyżew-Ruś]

Włók 4; od 1 zagrodnika 4 gr; 1 koło doroczne.

Krzczkowo

Włók 10 i jeszcze 14 mórg.

Bieński Krzczkowo [Krzczkowo-Stare Bieński]

Włók 7.

Krassowo Zielonigrąd [Kraszewo-Zielonygrąd]

Włók 13½.

Stokowo⁷⁰ [ob. istnieją wioski **Stokowo-Szerszenie** i **Stokowo-Bučki**, może to być także część wioski **Jaźwiny-Koczoty**]

Włók 9½ i jeszcze 4 morgi.

Brolino [Brulino]

Włók 14½ i jeszcze 3 morgi; od 4 zagrodników po 2 gr.

Godlewo Lentowo⁷¹ [Godlewo Łętowo]

Włók 3½ i jeszcze 2 morgi; od jednego zagrodnika 2 gr.

Zabiele Zielonigrąd [Zabiele Zielonygrąd]

Włók 8; od 4 zagrodników po 3 gr.

Dmochy

Włók 51½ i jeszcze 3 morgi; od 17 zagrodników po 4 gr; od 3 zagrodników po 2 gr; od 1 rzemieślnika 2 gr; od 1 młyna wietrznego 5 gr.

Gumowo Janczewo

Włók 9½; od 1 zagrodnika 4 gr.

Jazwini [Jaźwiny]

Włók 10 i jeszcze 4½ morgi.

Oldaki-Magna Brok

Włók 10; od 5 zagrodników po 4 gr; od 1 szynkującego gorzałkę 6 gr; 2 koła doroczne.

Żelazy Brokowo

Włók 16¼; 1 koło doroczne.

Pęszewo

Włók 9¼ i jeszcze 2½ morgi.

⁷⁰ Kartoteka powiatu nurskiego w średniowieczu...

⁷¹ Piotr Złotkowski, dz. cyt., s. 101.

Lentowo Colino [Łętowo (Łętownica) Kalinowo]

Włók 9; od 2 zagrodników po 2 gr.

Białe Pieczonki

Włók 38 i jeszcze 3½ morgi; od 6 zagrodników po 2 gr.

Pienki Kownathi [Pieńki Kownaty]

Włók 26½; od 10 zagrodników po 4 gr.

Sienicza Godlewo [Siennica Godlewo]

Włók 33 i jeszcze 3½ morgi; od 5 zagrodników po 2 gr; od 1 młyna powietrznego 5 gr; 1 koło doroczne.

Lipszci et Seligi [Lipskie i Szeligi]

Włók 25½; od 1 zagrodnika 2 gr.

Włók uprawianych przez szlachtę ubogą naliczono w powiecie nurskim 1752 i jeszcze 1 morgę, co czyni 700 zł 24 gr 1 den.

Zagrodników, co mają dać po 4 gr naliczono w tym powiecie 211, co czyni 28 zł 4 gr.

Zagrodników, co mają dać po 3 gr naliczono w tym powiecie 45, co czyni 4 zł 15 gr.

Zagrodników, co mają dać po 2 gr naliczono w tym powiecie 210, co czyni 14 zł.

Kół młyńskich dziedzicznych naliczono w tym powiecie 35, co czyni 28 zł.

Kół młyńskich dorocznych naliczono w tym powiecie 67, co czyni 26 zł 24 groszy.

Młynów wietrznych naliczono w tym powiecie 21, co czyni 3 zł 15 gr.

Karczmi dziedzicznych, co w nich i piwo warzą, naliczono w tym powiecie 10, co czyni 10 zł.

Jedna jest tylko karczma dziedziczna, co w niej piwa nie warzą i od niej należy się 24 gr.

Karczmi puszczonej w arendę naliczono w powiecie nurskim 35, co czyni 14 zł.

Ludzi szynkujących gorzałkę naliczono w tym powiecie 11, co czyni 2 zł 6 gr.

Rzeźników i innych, od których należy się po 6 gr naliczono 40, co czyni 8 zł.

Rzemieślników wiejskich, od których należy się po 2 gr, naliczono 38, co czyni 2 zł 26 gr.

Jest też 1, od którego należy się 8 groszy.

W sumie od zagrodników, młynarzy, karczmarzy i innych bawiących się różnymi procederami ludzi należy się 143 zł 2 gr.

Oppidum Nur
[Miasto Nur]

Dupla szosu 24 zł.

Od 24 kotłów gorzałczanych po 24 gr, co czyni 19 zł 6 gr.

Od 3 kupców po 15 gr, co czyni 3 zł 15 gr.

Od 34 komorników po 7 gr, co czyni 7 zł 28 gr.

Od 10 rybaków po 8 gr, co czyni 2 zł 8 gr.

Piekarzy i innych bawiących się profesjami, od których należy się 4 gr, naliczono 41, co czyni 5 zł 14 gr.

Od 30 baryłek miodu po 4 gr, co czyni 3 zł 12 gr [?].

Od 350 warów piwa po 3 gr, co czyni 35 zł czopowego.

Od 130 łasztów zboża spławionego do Gdańska po 5 gr, co czyni 21 zł 20 gr.

W sumie wybrano z Nura 122 zł 25 gr.

Oppidum Andrzeiow
[Miasto Andrzejewo]

Dupla szosu 18 zł.

Od 9 kotłów gorzałczanych po 24 gr, co czyni 7 zł 6 gr.

Kupczących solą, rzeźników, komorników i innych osób, od których należy się po 7 gr naliczono 26, co czyni 6 zł 2 gr.

Piekarzy, szewców, krawców, garncarzy i innych bawiących się profesjami, od których należy się 4 gr, naliczono 40, co czyni 5 zł 10 gr.

Od 380 warów piwa po 3 gr, co czyni 38 zł czopowego.

W sumie wybrano z Andrzejewa 74 zł 18 gr.

Oppidum Brok
[Miasto Brok]

Dupla szosu 18 zł.

Od 3 kotłów gorzałczanych po 24 gr, co czyni 2 zł 12 gr.

Od 6 rybaków po 8 gr, co czyni 1 zł 18 gr.

Kupczących solą, rzeźników i innych bawiących się profesjami, od których należy się 7 gr, naliczono 15, co czyni 3 zł 15 gr.

Piekarzy, garncarzy i innych bawiących się profesjami, od których należy się 4 gr, naliczono 42, co czyni 5 zł 18 gr.

Od 190 warów po 3 gr czopowego, co czyni 19 zł.

Od 20 łasztów zboża spławionego do Gdańska po 5 gr, co czyni 3 zł 10 gr.

W sumie wybrano z Broku 55 zł 3 gr.

Razem z poboru, z powiatu nurskiego 1770 zł 3½ gr.

BIBLIOGRAFIA

- Besala Jerzy, *Małżeństwa królewskie. Jagiellonowie*, Warszawa : Bellona Spółka Akcyjna, 2006.
- Besala Jerzy, *Zygmunt August I jego żony : studium historyczno-obyczajowe*, Poznań : Wydawnictwo Zysk i S-ka, 2015.
- Bielski Marcin, *Kronika wszystkiego świata*, Kraków : wydał Mateusz Siebeneicher, 1564.
- Bielski Marcin, *Kronika polska*, Kraków : przez Joachima Bielskiego syna autora wydana, 1597.
- Cynarski Stanisław, *Zygmunt August*, Wrocław : Zakład Naukowy im. Ossolińskich, 1988.
- Jasienica Paweł, *Ostatnia z rodu*, Warszawa : Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”, 1965.
- Jasienica Paweł, *Polska Jagiellonów*, Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1975.
- Kałkowski Tadeusz, *Tysiąc lat monety polskiej*, Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1963.
- Kolankowski Ludwik, *Zygmunt August, Wielki Książę Litwy do roku 1548*, Lwów : Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej, 1913.
- Kołaczkowski Klemens, *Wspomnienia jenerała Klemensa Kołaczkowskiego*, Kraków : Spółka Wydawnicza Polska, 1898.
- Kruszyński W., Prażmowski Adam, *Rachunki Decyusza wydatków króla Zygmunta Augusta*, „Pamiętnik Warszawski” 1915, T. 2 z czerwca 1915 r., s. 140-157.
- Kutrzeba Stanisław, *Wisła w historii dawnej Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa : Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, 1922.
- Markowski Bolesław, *Administracja skarbowa w Polsce*, Warszawa : nakładem Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, 1931.
- Maroszek Józef, *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta*, Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2000.
- Mazowsze w II połowie XVI wieku. Część 2 – komentarz indeksy*, pod red. Władysława Pałuckiego, Warszawa : Polskie Wydawnictwa Naukowe, 1973.
- Pawiński Adolf, *Mazowsze. Polska XVI w. pod względem statystycznym*, t. 5, Warszawa : Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, 1895.
- Prawa, konstytucje y przywileje Krolestwa Polskiego, y Wielkiego Xięstwa Litewskiego y wszystkich prowincyi należących*, vol. 2, Kraków : W Drukarni J. K. Mści y Rzeczypospolitey, 1733.
- Przeździecki Aleksander, *Jagiellonki polskie w XVI wieku. Obrazy rodziny i dworu Zygmunta I i Zygmunta Augusta Królów Polskich*, Kraków : Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1868.
- Rutkowski Jan, *Zarys dziejów gospodarczych Polski w czasach przedrozbiorowych*, Poznań : Wydano z zasiłku Wydziału Nauki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, 1923.

Anna Sucheni-Grabowska, Odbudowa domeny królewskiej w Polsce 1504-1548, Warszawa : Muzeum Historii Polski, 2007.

Piotr Złotkowski, *Nazwy miejscowe dawnego powiatu nurskiego na Mazowszu*, „Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie” 2017, z. 6, s. 96-111.

ŹRÓDŁA ARCHIWAŁNE

Kartoteka Słownika Historyczno-Geograficznego Mazowsza w Średniowieczu, oprac. zespół pod kierunkiem Adama Wolffa, Pracownia Atlasu Historycznego Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk.

Księgi grodzkie i ziemskie warszawskie (*Acta terrestria et castrensia Varsaviensia*), sygn. 1/19/0/1/025-026, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie.

Rejestry poborowe woj. mazowieckiego 1494-1580, sygn. 1/7/0/3/38, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie.

ILUSTRACJA WYRÓŻNIAJĄCA ARTYKUŁ

Na pierwszym planie para królewska Zygmunt August (1512-1572) i Barbara Radziwiłłówna (1523-1551). Na drugim planie: po lewej – Krzysztof Szydłowiecki (1467-1532) oraz nieznany dworzanin; po prawej królowa Katarzyna z Habsburgów (1533-1572) i jej siostra królowa Elżbieta (1526-1545). Na kartuszach herbowych: w górnym lewym rogu – Pogoń litewska; pośrodku – Orzeł polski; w górnym prawym rogu – herb Radziwiłłów. Litografia Jana Matejki z serii *Ubiory w Polsce 1200-1795*, nr 41. Źródło: Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego bibliotekacyfrowa.pl.